

Адказы на пытанні

**Білеты
па
гісторыі
Беларусі**

Адказы на пытанні (білеты па гісторыі Беларусі)

Гродна
Выдавецтва Ілюшы В. Мельнікава
1997

УДК 947.6(075.3)
ББК 63.3(4Бей)-я721
А 30

А 30 Адказы на пытанні (білеты па гісторыі Беларусі). – Гродна: Выд. Ілюшы В. Мельнікава, 1997. – 80 с.

ISBN 985-6314-11-9

У дапаможніку выкладаюцца адказы на пытанні білетаў па гісторыі Беларусі для выпускных экзаменаў за курс базавай школы з беларускай і рускай мовамі навучання, падаецца спіс асноўных дат па курсу гісторыі Беларусі.

ББК 63.3(4Бей)-я721

© Выдавецтва Ілюшы В. Мельнікава, 1997

ISBN 985-6314-11-9

Білет 1.

1. Першыя пасяленні чалавека на тэрыторыі Беларусі. Жыццё ва ўмовах першабытнага ладу.

Першабытнаабшчынны лад — гэта першая ў гісторыі сацыяльна-эканамічная фармацыя, якая ахоплівае працяглы перыяд амаль ў сто тысячагоддзяў — ад першага з'яўлення ў краі чалавека да II паловы I тыс. н. э.

Першабытнаабшчынны лад падзяляюць на тры перыяды: каменны, бронзавы і жалезны.

Дакладную дату з'яўлення людзей на тэрыторыі Беларусі вызначыць немагчыма. Вучоныя лічаць, што чалавек мог тут жыць каля 300 тыс. гадоў таму назад. На жаль, матэрыяльных звестак пра гэта выявіць пакуль што не ўдалося. Справа ў тым, што вялікія зледзяненні і ледніковыя перыяды, якія паўтараліся ў гісторыі кожныя 200 — 250 млн. гадоў назад, не толькі прымушалі чалавека адступаць на поўдзень, але і знішчалі сляды яго існавання. Першыя сляды існавання чалавека на тэрыторыі Беларусі выяўлены каля вёсак Абідавічы Быхаўскага раёна і Падлужжа Чачэрскага раёна (120 — 40 тыс. гадоў назад). Пасялішчы людзей размяшчаліся на берагах буйных рэк: Прыпяці, Дняпра, Сожа. Каля 10 тыс. гадоў назад адбылося поўнае засяленне тэрыторыі Беларусі. Адным з самых старажытных і найбольш вывучаных паселішчаў на Беларусі з'яўляецца Бердыжская стаянка, якая знаходзіцца каля вёскі Бердыж Чачэрскага раёна. Тут выяўлены рэшткі паўзямлянак, прылады працы з краменя. У цэнтры вёскі Юравічы Калінкавіцкага раёна знаходзіцца станка першабытнага чалавека (каля 26 — 23 тыс. гадоў таму назад, дзе выяўлены рэшткі жылля, крамянёвыя прылады працы, рэчы, вырабленыя з біўня маманта, вогнішча.

Перыяд першабытнага чалавечага статка характарызаваўся прысваеннем гатовых прадуктаў прыроды. Людзі ў пошуках ежы вандравалі вялікімі групамі, займаліся збіральніцтвам (жанчыны), рыбалоўствам, паляваннем. У гэты час людзі жылі мацярынскімі радавымі абшчынамі. У каменным веку ўтварылася парная сям'я, што садзейнічала пераходу да радавой абшчыны. З IX — VI тыс. да н.э. пачалі стварацца плямёны — аб'яднанні некалькі родаў. Першыя плямёны на тэрыторыі Беларусі ўзніклі на Сожы і Прыпяці. З V тыс. да н.э. плямёны аб'ядноўваюцца ў

групы плямён, якія знаходзіліся на тэрыторыі Прыпяці, Случы, Дняпра, Сожа.

Спачатку бронзавага веку асноўнай галіной гаспадаркі жы-
хароў Беларусі становіцца жывёлагадоўля. З жывёлы атрымлі-
валі скуры і воўну, з якіх шылі абутак і цёплую вопратку. Быкоў і
каней выкарыстоўвалі як цяглую сілу. У жалезным веку ў сувязі
з развіццём земляробства і жывёлагадоўлі, паляпшэннем пры-
лад працы зараджаецца бацькоўскі род, з'яўляецца маёмасная
няроўнасць людзей. З бацькоўскага роду вылучаецца бацькоў-
ская сям'я.

З VI – VIII ст.ст. на тэрыторыі Беларусі рассяляюцца славян-
скія плямёны: *дрыгавічы, крывічы, радзімічы*. Галоўным занят-
кам сялян было земляробства, жывёлагадоўля, паляванне, ры-
баловства, борніцтва, а таксама развіваліся некаторыя віды ра-
мства (ганчарнае, апрацоўка жалеза).

Рэлігія ў сялян была язычніцкая. Верылі ў багоў дабрабыту
(Дажбог), Род — галоўны бог Неба, сонечныя бажаствы — Купа-
ла і Каляда, бог грому — Пярун.

2. Утварэнне БССР, Літоўска-Беларускай ССР. Барацьба з польскай інтэрвенцыяй.

За перайменаванне Заходняй вобласці ў Беларуска-Літоў-
скую акругу або аўтаномную рэспубліку ў складзе РСФСР выс-
тупіў у ліпені 1918 г. Беларускі нацыянальны камісарыят пры
Наркамаце па справах нацыянальнай РСФСР. У верасні 1918
года быў праведзены з'езд (Смаленск), на якім была разглед-
жана гэтая пастанова. Аднак, пад уплывам кіраўніцтва Абылвы-
канкамзаха і перш за ўсё Мяснікова і Кнорына прапанова была
адхілена. Было прынята рашэнне назваць Заходнюю вобласць
«Заходняй камунай».

30 снежня 1918 г. была склікана Паўночна-Заходняя аблас-
ная канферэнцыя. Асноўнае пытанне канферэнцыі — абмерка-
ванне ўтварэння БССР. На ёй была прынята рэзалюцыя «Аб
абвешчэнні Заходняй камуны Беларускай Савецкай Рэспублі-
кай і РКП(б).

1 студзеня 1919г. афіцыйна аб'яўлялася ўтварэнне БССР.
Амаль уся ўлада на Беларусі аб'яўлялася за Саветамі. Быў ут-
вораны Часовы ўрад. Сталіцай Беларусі стаў Мінск. Часовы ўрад
са Смаленска пераехаў у сталіцу.

16 студзеня 1919г. ЦК РКП (б) прыняў рашэнне аб далучэнні да РСФСР Віцебскай, Магілёўскай і Смаленскай губерняў.

Утварэнне Літоўска-Беларускай ССР.

2 – 3 лютага 1919 г. у Мінску быў скліканы I Усебеларускі з'езд Саветаў. На з'ездзе было прынята рашэнне аб аб'яднанні БССР з Літоўскай ССР. Тут жа была прынята Канстытуцыя БССР, якая дубліравана канстытуцыю РСФСР 1918 г.

Усебеларускі з'езд Саветаў аб'яўляўся вышэйшым органам улады. На чале прэзідыума быў Мяснікоў.

Барацьба з інтэрвенцыяй Польшчы.

У лістападзе 1918 г. адрадзілася польская дзяржава, якая ставіла перад сабой мэту аб аднаўленні Рэчы Паспалітай у межах 1772 (як да першага падзелу). У снежні 1918 г. польскія кіруючыя колы паставілі новую мэту — далучэнне да Польшчы зямель Украіны, Беларусі і Літвы.

21 снежня 1918 г. быў створаны Савет Дзяржаўнай Абароны, (так як нарасталая небяспека з боку Польшчы). На чале Савета стаялі Ластоўскі і генерал Кандратовіч. Таксама было створана Міністэрства беларускіх спраў, на чале з Варонкай. Да пачатку 1919 г. палякі наступалі ў 3-ох напрамках: 1) Вільня, Ліда, Маладзечна; 2) Баранавічы — Мінск; 3) Кобрын — Пінск. Дзесьці ў сярэдзіне сакавіка палякі захапілі Брэст, Ваўкавыск, Слонім, Скідань, Пінск, Баранавічы.

Бальшавіцкая ўлада не змагла аказаць належнага супраціўлення польскім войскам, таму што: 1) не змаглі арганізаваць супраціўленне агрэсіі Польшчы; 2) прымусовая мабілізацыя ў Чырвоную армію выклікала незадаволенасць; 3) незадавальненне сярод насельніцтва вызывала палітыка «ваеннага камунізму» (палітыка, прынятая на час вайны). Абурэнне прывяло да выступлення супраць бальшавіцкай улады.

Вясной 1919г. польскія войскі захапілі Ліду і Вільню. Урад пераехаў у Мінск. Польскае наступленне працягвалася. Савецкія войскі пакінулі Мінск, Слуцк, Барысаў, Бабруйск, Жлобін. На лініі р. Бярэзіна фронт стабілізаваўся да вясны 1920 г.

Білет 2.

1. Полацкае княства ў X — XIII стагодзях.

У VI – IX ст. у славянскіх плямёнах адбыўся пераход ад перша-

бытнага ладу да феадальнага. Развіццё феадалізму — гэта ўтварэнне феадальна-зямельнай уласнасці і з'яўленне заможнага сялянства. Вылучэнне дамашніх промыслаў у асобную галіну рамеснай вытворчасці, распаўсюджванне на тэрыторыі Беларусі ворыўнага земляробства, аддзяленне рамяства ад сялянскай гаспадаркі садзейнічала пашырэнню вытворчасці прадуктаў земляробства і рамеснай дзейнасці; развіццю феадальнай уласнасці. Развіццю феадалізму спрыяў і рост гарадоў, разлажэнне родавых абшчын. Адпавядаецца крызіс першабытна-грамадскага ладу і ўстанаўленне феадалізму, аб чым сведчыў распад буйных плямённых аб'яднанняў і стварэнне першых княстваў. Ствараюцца класы феадалаў і сялян. Адным з самых буйных і магутных княстваў на Беларусі было Полацкае. Полацк быў самым старажытным беларускім горадам. Першае ўпамінанне пра Полацкае княства адносіцца да 862 года. Першым полацкім князем быў Рагвалод, які княжыў у Полацку ў 60 – 70-я гады X ст. Асноўным сапернікам Полацку за тэрыторыі, зручныя да гандлю, быў Ноўгарад. Аднак перавага надавалася Полацку. К XII ст. ўладанні полацкіх князёў прасціраліся ад Падняпроўя да Рыжскага заліву. Полацкі князь быў галавой, высшым ваеначальнікам і судзёй. Апорай княжацкай улады была дружина. У XII ст. ў грамадска-палітычным жыцці Полацка набыло важнае значэнне вечы. Гэта быў сход для вырашэння найбольш важных грамадскіх і дзяржаўных спраў. З XII – XIII ст. пачынаецца барацьба Полацка з Кіевам. Асноўныя гарады — Полацк, Віцебск, Друцк, Копыль, Брацкаў, Орша у XII – XIII ст. пачынаюць ператварацца ў цэнтры рамянства і таргоўлі. У XII ст. Полацкае княства распадаецца на дробныя: Менскае, Віцебскае, Лагожскае, Полацкае княства.

2. Кастрычніцкая рэвалюцыя. Устаноўленне Савецкай улады ў Беларусі.

Пасля лютаўскай рэвалюцыі на Беларусі ўстанавілася цікавае становішча: двухуладзе — Часовы ўрад, Саветы (палажэне Беларусі было такім жа як і становішча РСФСР).

Верасень-лістапад 1917 г. — становішча краіны пагоршылася, жыццёвы ўзровень насельніцтва значна паменшыўся.

Палітыка Часовага ўрада выклікала ўсё большае незадаваль-

ненне. Асноўныя пытанні аб зямлі і міры не былі вырашаны. Вайна выклікала незадавальненне (ахвяры, разбурэнні). Рабочыя знаходзіліся ў цяжкім становішчы.

Кадеты і эсэры вялі барацьбу за ўладу. Адны (эсэры) абаранялі інтарэсы сялян, другія прызывалі да цвёрдай улады. Курс на большавізацыю патрабавалі ўзяць большавікі.

У жніўні 1917 г. быў узняты курс на ўзброенае паўстанне.

Большавікі ўмацавалі свае пазіцыі ў Мінскім і Гомельскім саветах. Калі ў Мінску атрымалі звестку аб звяржэнні Часовага ўрада ў Петраградзе, то Мінскі савет, у якім пераважалі большавікі, абвясціў сябе адзінай уладай ВРК (ваенна-рэвалюцыйны камітэт), абапіраючыся на большавіцка настроеных салдат, ажыццяўляў кіраўніцтва пераходам улады да Саветаў ВРК Заходняй вобласці ўзначальвалі Кнорын, Ландэр, Мяснікоў. Камітэт выратавання рэвалюцыі на чале з Калатухіным аказваў сур'ёзнае супраціўленне большавікам у Мінску.

Большавікі, пасля Кастрычніцкага перавароту, паставілі мэту стварыць адзіную структуру органаў улады і кіравання. Быў праведзены ў Мінску рад з'ездаў (з'езд армій Заходняга фронту, з'езд Мінскай і Віленскай губерняў і інш.), на якіх былі прыняты рэзалюцыі аб усталяванні ўлады Саветаў. 26 лістапада 1917 г. быў створаны ў Мінску Аблвыканкамзах. Старшынёй быў абраны Рагозінскі. Таксама быў створаны выканаўчы орган — СНК на чале з Ландэрам. У лютым 1918 г. большавікі завяршылі арганізацыю савецкай улады ў губернях.

Білет 3.

1. Барацьба з крыжацкай агрэсіяй. Грунвальдская бітва.

У першай палове 13 ст. палітычна раздробленыя і аслабленыя феадальнымі міжусобіцамі землі старажытнай Беларусі сталі аб'ектамі агрэсіі нямецкіх крыжаносцаў з захаду і татараманголаў з поўдня.

На самым пачатку 13 ст. нашы продкі жылі, павярнуўшыся тварамі да Балтыкі, адкуль пагражалі крыжакі. Вядома, што прасоўванне нямецкіх феадалаў на ўсход пачалося яшчэ на рубяжы 8 — 9 ст. Планамернае заваяванне Прыбалтыкі, якая была заселена эстамі, літвамі, літвой і іншымі пямёнамі, звязанана з імем

Альберта, па загаду якога ў 1201 г. у вусці Зах. Дзвіны была пабудавана крэпасць Рыга. Імкнучыя акаталічыць насельніцтва Прыбалтыкі, Альберт пры дапамозе рымскага папы ў 1202 г. стварыў рыцарскі ордэн мечаносцаў. Адначасова з Палясціны ў Прусію перасяліўся Тэўтонскі ордэн. У 1237 г. гэтыя два ордэны аб'ядналіся і ўтварылі Лівонскі ордэн. Заваёўнікі разглядалі Прыбалтыку як зручны плацдарм для "націску на ўсход". Грабежніцкія паходы прыкрываліся ідэяй распаўсюджвання хрысціянства сярод язычнікаў Прыбалтыкі і "схіматыкаў" Русі. Ігнатоўскі пісаў, што рыцары шукалі для сябе феадалаў, гандляры — новых рынкаў, сяляне — вольнага жыцця, духавенства — новых прыходаў.

Крыжацкая агрэсія знішчала (пажары) і духоўна анямечывала насельніцтва Усходняй Еўропы. Шматлікія прыбалтыйскія плямёны былі ў той час раз'яднаны. Гэтыя плямёны шукалі падтрымкі і абароны ў нямецкіх князёў.

У "Аповесці мінулых часоў" у ліку іншых плямёнаў, што плацілі даніну Русі названы зімгалы, корсь, львы і інш. Плямёны ў Ніжнім Падзвінні падначальваліся Полацку. У другой палове 12 ст. ў нізоўях Зах. Дзвіны ўзніклі два залежныя ад Полацка княствы: Герцыке і Кукенойс.

Летам 1203 г. дружыны полацкага князя Уладзіміра ў складзе з лівамі асадзілі крэпасці Уксюль, Толь. Аднак прыкметных поспехаў гэта не дало.

Храбра змагаўся супраць крыжакоў князь Уладзімір Вячка. Ён загінуў у 1224 г. у барацьбе з крыжакамі пад г. Юр'еў (Тарту).

Крыжакі пагражалі не толькі падрыхтаваць сумесны паход палачан, наўгародцаў і літоўцаў супраць ордэна, аднак у час выступлення ён нечакана памер.

У пачатку 40-х г. 13 ст. шведскія і нямецкія захопнікі адначасова рушылі на паўночна-усходнюю Русь. Князем Ноўгарада быў таленавіты Аляксандр Яраславіч. Ён устанавіў сувязі з Полацкам і Віцебскам.

Раніцай 15 ліпеня 1240 г. Ал. Яраславіч з невялікім атрадам нечакана з'явіўся на беразе Нявы, дзе былі ў сваіх шатрах шведы, і разбіў іх. За гэту перамогу яго назвалі Неўскім. У Неўскай бітве разам з іншымі змагаліся і воіны Полацкай зямлі. Сярод "мужоў храбрых" быў Якаў Палачанін.

5 красавіка 1242 г. Ал. Неўскі разграміў крыжаносцаў на лёдзе

Чудскага возера. Лядовае пабоішча прыпыніла рух крыжакоў на ўсход.

Агрэсія крыжакоў прывяла да хаўруса (саюза) ВКЛ і Польшчы. У 1385 г. — Крэўская унія. Гэта дало магчымасць аб'яднаць сілы абодвух бакоў у барацьбе супраць Тутонскага ордэна і нанесці яму паражэнне.

15 ліпеня 1410 г. на вузкім полі каля вёскі Грунвальд (Польшча) сышліся на бітву аб'яднаныя войскі ВКЛ і Польскага каралеўства з войскам крыжацкім. Гэтая бітва ўвайшла ў гісторыю як вялікая. Вялікая таму, што ніводная з бітваў Сярэднявечча не збіралася такой колькасці воінаў — некалькі дзесяткаў тысяч. Але вялікая яшчэ і таму, што практычна прадвызначыла гістарычнае развіццё многіх еўрапейскіх народаў і стала фіналам страшнага, больш чым двухсотгадовага супрацьстаяння двух магутных сіл: славянства і крыжацкіх заваёўнікаў. У складзе войск Вялікага Княства Літоўскага, якімі кіраваў Вітаўт, былі не толькі літоўскія, але і Гарадзенскія, Лідскія, Полацкія, Віцебскія, Слуцкія палкі.

Пачалася бітва атакамі коніцы ВКЛ, якая панесла значныя страты з прычыны “войчых ям”, накапаных крыжакамі, але астатнія палкі Вітаўта працягвалі біцца. У гэты ж час насмерць стаялі тры харугвы Смаленскай зямлі: Мсціслаўская, Аршанская і Смаленская, што асцерагалі ад магчымага захаду крыжакоў у тыл польскаму войску. Сеча з пераменным поспехам цягнулася 6 гадзін. Потым смаленскія палкі з польскімі — палякі з аднаго боку, ліцвіны — з другога, ударылі па войску магістра. Усе воіны былі перабіты ці ўзяты ў палон. Быў забіты і вялікі магістр Ордэна Ульрых фон Юнгінген. Не ўдалося ордэну захаваць славянства ў тыя кайданы, што былі знойдзены пераможцамі пасля бітвы ў крыжацкім лагерах. Удар для тэўтонаў быў настолькі ашаламляльным, што землі ўсходніх славян 5 стагоддзяў не ведалі германскай агрэсіі. На месцы бітвы ў 1960 г. быў узведзены помнік.

3. Новая эканамічная палітыка на Беларусі (НЭП).

Палітыка “ваеннага камунізму” і заняпад прамысловасці і сельскай гаспадаркі пасля грамадзянскай вайны выклікалі незадаволенасць шырокага кола насельніцтва дзейнасцю бальшавіцкага ўрада. Палітычны і эканамічны крызіс у спалучэнні з сацыяльнай напружаннасцю патрабавалі ад бальшавікоў шукаць выхад з крызісу.

Х з'езд РКП(б) у 1921 г. стаў пунктам крутога перавароту ў палітыцы Савецкай дзяржавы. На з'ездзе была прынята *новая эканамічная палітыка (НЭП)*.

Задачы НЭПа:

1. Уздым эканомікі (як сельскай гаспадаркі, так і прамысловасці).
2. Павышэнне матэрыяльнага і культурнага ўзроўню рабочых і сялян.
3. Пабудова сацыялізму ў краіне.

Асноўныя напрамкі НЭПа:

1. Харчразверстка замянялася харчпадаткам (харчпадатак быў у некалькі разоў меншым за харчразверстку, што давала магчымасць прадаваць лішкі прадуктаў).
2. Усталяванне гандлёвых адносін паміж вёскай і горадам.
3. На прадпрыемствах уводзіўся гаспадарчы разлік, што давала магчымасці распараджацца сродкамі вытворчасці самастойна.
4. Дазваляліся розныя формы ўласнасці.
5. Развіваліся розныя формы землекарыстання.
6. Дазвалялася кааперацыя.
7. Аплата працы ў залежнасці ад колькасці і якасці прадукцыі.
8. Увядзенне ў абарот савецкага чырвонца (10 руб = 5 \$ ЗША)
9. Дэмакратызацыя ўсяго грамадства.

Вынікі НЭПа:

1. У сельскай гаспадарцы:

- аднавілася сельская гаспадарка даваеннага ўзроўню к 1927 г.;
- 60 % насельніцтва вёскі былі ахоплены кааператыўным рухам;

— палепшыўся матэрыяльны дабрабыт працоўных сельскай гаспадаркі;

— на Беларусі павялічылася колькасць хутароў.

2. У прамысловасці:

- павысілася прадуктыўнасць працы;
- павысіўся жыццёвы ўзровень працоўных;
- механізацыя і электрыфікацыя прамысловасці.

Але пераважала, у асноўным, дробная прамысловасць. У сельскай гаспадарцы 1/5 гаспадарак не мела плугоў, доля таварнай прадукцыі была нізкай.

У другой палове 20-х гадоў новая эканамічная палітыка працавала з усё большым напружаннем. Гэта палітыка стымулі-

равала сацыяльнае расслаене, у чым бальшавікі бачылі пагрозу ажыццяўленню сваіх мэт. Узнікае вялікая ўнутраная супярэчнасць. Кіраўніцтва зноў пачынае звяртацца да камандна-адміністрацыйных метадаў.

Білет 4.

1. Культура Беларусі ў X — XIII ст.

Адной з самых ярскравых падзей у культуры X — XIII ст. стала прыняцце *хрысціянства*. Яно было прынята па візантыйскаму абраду ў 988 г. кіеўскім князем Уладзімірам. З прыняццем хрысціянства пачалі будавацца цэрквы, манастары. Хрысціянства аказала ўплыў на пісьменнасць, жывапіс (іконы, фрэскі).

Пісьменнасць.

Звесткі аб пісьме ва ўсходніх славян адносяцца да канца X — пачатка XI ст. Да гэтага часу адносіцца увядзенне кірылаўскай азбукі, якую склалі ў 863 г. браты Кірыла і Мяфодзій.

Паступова стваралася старажытная літаратурная мова, на якой размаўлялі ўсходнія славяне.

Да нашага часу захаваліся, знойдзеныя археолагамі, берасцянныя граматы. У Берасці быў знойдзены грэбень, на якім напісаны славянскія літары ад “а” да “я”.

У XII ст. пісьменнасць ахапіла амаль усе слаі тагачаснага грамадства. Пісьмом пачалі карыстацца не толькі царкоўнікі і князі, але і простыя людзі.

Летапісы і рукапісныя кнігі.

Летапісанне ва ўсходніх славян пачалося са стварэння ў пачатку XII ст. “Аповеці мінулых часоў”, якая была напісана манахам Кіева-Пячорскага манастыра Нестарам.

Таксама ёсць звесткі аб існаванні Полацкага і Смаленскага летапісу, якія на жаль да нас не дайшлі.

Рукапісных царкоўных кніг XI — XIII стст. таксама захавалася няшмат. Найбольш вядомыя з іх — Тураўскае і Полацкае евангеллі.

Вяршыняй мастацкай літаратуры ўсходніх славян раннесярэднявечнага перыяду лічыцца вядомы ва ўсім свеце твор “Слова аб палку Ігаравым”. Па свайму зместу, мове і форме “Слова” — помнік, агульны для ўсіх усходніх славян. На жаль, да сённяшніх дзён аўтар гэтага твора невядомы.

Дойлідства, фрэскі, жывапіс.

Выдатным дасягненнем старажытнай культуры з'яўляюцца помнікі манументальнай архітэктуры — пераважна *цэрквы*.

У Полацку быў пабудаваны Сафійскі сабор, які меў 7 купалоў, а ў сярэдзіне быў аздоблены фрэскамі.

У сярэдзіне XII ст. на беразе Палаты была пабудавана знакамітая Спаская царква Ефрасінеўскага манастыра.

Да нашых дзён захавалася пабудаваная ў XII ст. Барысаглебская (Каложская) царква ў Гродне.

У Камянцы ў канцы XIII ст. была пабудавана абарончая вёска.

Адначасова з каменнымі будынкамі з'яўляецца манументальны жывапіс. Жывапісцы распісвалі па сырой сыноўцы сцены сабораў, пісалі абразы.

У 1161 г. майстар Богша па заказе Ефрасінні Полацкай зрабіў крыж, які яна падаравала Спаскай царкве. Крыж атрымаў назву — крыж Ефрасінні Полацкай. Крыж лічыцца шэдэўрам выяўленчага мастацтва.

Знакамітыя дзеячы.

Ефрасіння Полацкая.

Ефрасіння Полацкая нарадзілася каля 1104 года, у сям'і князя Святаслава-Георгія. Пры нараджэнні атрымала імя — Прадслава. Яна вырашыла стаць Хрыстовай нявестаю: пайшла ў манастыр і прыняла пострыг пад імем Ефрасінні. Ефрасіння перасялілася ў Сафійскі сабор, дзе пісала і перакладала царкоўныя кнігі з іншых моў, а грошы, выручаныя з іх, раздавала жабракам.

Памерла Ефрасіння каля 1167 г. у Іерусаліме, у час паломніцтва ў Святую зямлю. Праваслаўная царква абвясціла яе Святой.

Кірыла Тураўскі.

Кірыла Тураўскі нарадзіўся ў Тураве ў багатай сям'і каля 1130 г. Дасягнуўшы паўналецця падаўся ў манастыр святога Міколы і стаў яго святаром. На схіле веку Кірыла пакінуў епіскапскую кафедру і пайшоў у Барысаглебскі манастыр. Памёр Кірыла Тураўскі ў 1184 г.

Кірыла Тураўскі — выдатны для свайго часу пісьменнік і прамоўца, аўтар, шэрага "слоў", малітваў, споведзяў, апавесцей, прытчаў.

Клімент Смаляціч.

Нарадзіўся ў XII ст. ў Смаленску. Доўгі час быў кіеўскім мет-

рапалітам. Як сведчыць летапіс, Клімент быў вялікім кніжнікам. Але захаваўся толькі адзін “Пасланне Фаме прасвітару”. Смаляціч быў адным з самых адукаваных людзей. Ён быў знаёмы з творчасцю Гамера, Платона, Арыстоцеля.

Аўрамій Смаленскі.

Гэта быў вялікі царкоўны прапаведнік і кніжнік. У канцы XII — пачатку XIII ст. служыў смаленскім манахам. Каля 1240 г. яго вучань Яфрэм напісаў “Жыццё Аўрамія Смаленскага”, гэты твор з’яўляецца гістарчнай крыніцай з аднаго боку і вялікім літаратурным творам з другога.

2. Вынікі грамадзянскай вайны ў Беларусі. Другое абвешчэнне БССР.

Асноўнымі вынікамі вайны былі крызіс ў прамысловасці, палітыцы і эканоміцы.

Гаспадарчы крызіс.

Пераход ад вайны да міру быў вельмі цяжкім на Беларусі ў эканамічных адносінах. 6 гадоў на Беларусі праходзілі ваенныя дзеянні, а гэта сказалася на развіцці сельскай гаспадаркі:

1. Прадукцыя скарацілася ў 2 разы. У 3 разы знізілася пагалоўе жывёлы.

2. Тысячы сялян заставаліся без жылля, галадалі.

Крызіс у прамысловасці:

1. Адсутнічаў наладжаны рынак, забаронена была свабода гандлю.

2. Скарацілася прамысловасць, рабочы клас быў ахоплены беспрацоўем.

3. Ад голаду і холаду гараджане ўцякалі ў вёску.

4. Транспарт быў ў заняпадзе, былі спалены адступаючымі польскімі войскамі: чыгуначны вакзал, гарадская электрастанцыя, магазіны.

5. У цяжкім становішчы аказалася асабліва пераапрацоўчая прамысловасць.

Палітычны крызіс:

1. Незадавальненне сялян харчразвёрсткай.

2. Незадавальненне нацыянальнай палітыкай.

3. Праблемы бежанцаў і ваеннапалонных.

4. Распаўсюджванне нелегальных (кантрабандных) гандлёвых адносін з заgrаніцай: Польшчай, Латвіяй, Літвой).

Другое абвяшчэнне БССР.

У лістападзе 1918 г. адрадзілася польская дзяржава. Яе галава Ю. Пілсудскі аб'явіў аб аднаўленні Рэчы Паспалітай у межах 1772 г. А ўжо ў снежні 1918 г. польскія кіруючыя колы сталі на шлях ажыццяўлення сваіх намераў далучыць землі Украіны, Беларусі, Літвы да Польшчы.

Да пачатку 1919 г. польскія войскі захапілі значную частку Гродзенскай губерні, а потым працягвалі наступленне па трох напрамках:

1. Вільня — Ліда — Маладзечна
2. Баранавічы — Мінск
3. Кобрын — Пінск.

Да сярэдзіны сакавіка ім удалося захапіць Брэст, Ваўкавыск, Слонім, Скідаль, Пінск, Баранавічы.

27 лютага 1919 г. у Вільні адбылося пасяджэнне ЦВК Літоўскай і Беларускай Савецкіх Рэспублік, якое прыняло рашэнне аб стварэнні Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Літвы і Беларусі (ЛітБел ССР) — афіцыйная назва рэспублікі “ССР Л. і Б.”

4 ліпеня 1920 г. узмоцнены Заходні Фронт (камандуючы М.М.Тухачэўскі) пачаў контрнаступленне ў напрамку Полацка і Мінска. Да жніўня 1920 г. войскі Заходняга фронту вызвалілі ўсю Беларусь і перанеслі ваенныя дзеянні на тэрыторыю Польшчы.

У вызваленным Мінску (11 ліпеня) быў створаны Мінскі губернскі Ваенна-рэвалюцыйны камітэт (старшыня А. Р. Чарвякоў), які абвясціў аб аднаўленні савецкай улады ў Мінскай губерні. 31 ліпеня 1920 г. адбылося сумеснае пасяджэнне Мінскага губернскага ВРК, ЦК КП (б) Л і Б з прадстаўнікамі іншых арганізацый. На ім была прынята *Дэкларацыя аб абвяшчэнні незалежнасці Беларусі* на асновах, вызначаных Маніфестам ад 1 студзеня 1919 г. У сувязі з гэтым ВРК Мінскай губерні быў ператвораны ў ВРК Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Яго старшынёй застаўся А. Р. Чарвякоў.

У пачатку жніўня 1920 г. Чырвоная Армія падышла да Варшавы, але сіл для авалодання ёю было мала. 18 жніўня польскія войскі перайшлі ў контрнаступленне, у выніку якога Чырвоная Армія панесла вялікія страты. 12 кастрычніка 1920 г. паміж РСФСР і Польшчай быў падпісаны “Дагавор аб перамір’і і прэлімінарных ўмовах міру”. Паводле яго, на Заходнім фронце ваенныя дзеянні павінны былі поўнасю спыніцца 18 кастрычніка.

Аднак польскія войскі працягвалі наступаць. 15 кастрычніка яны занялі Мінск, але па патрабаванню савецкага камандвання 17 кастрычніка пакінулі яго без бою.

18 сакавіка 1921 г. у Рызе быў падпісаны мірны дагавор паміж РСФСР і УССР — з аднаго боку і Польшчай — з другога, паводле якога Заходняя Беларусь адышла да Польшчы. Гэта тэрыторыя складала 108 тыс. кв. км, на ёй жыло больш 4 млн. чалавек.

Рыжскі мірны дагавор выклікаў незадавальненне ў беларускага насельніцтва. А гэтае незадавальненне стала прычынай руху на Беларусі. Сяляне сталі падымацца на паўстанні. Адным з такіх было Слуцкае паўстанне 1919 — 1920 гг.

Сяляне стварылі:

Органы самакіравання (камітэты);

органы правапарадку (сялянскія міліцыі);

паўстанцы падтрымлівалі ідэю БНР;

выбралі Раду случчыны;

арганізавалі войскі, уступілі ў бой з Чырвонай Арміяй і вялі барацьбу (каля месяца). Паўстанне было разгромлена.

Білет 5

1. Утварэнне Вялікага Княства Літоўскага.

13 ст. для ўсходняга славянства і суседніх ім балтаў стала адным з самых цяжкіх часоў, калі варожыя зграі — татара-манголы з паўднёвага ўсходу, крыжакі з паўночнага захаду — агарнулі іх зямлю пятлёю, якая пагрозліва суціскалася. У гэтых умовах унутрыпалітычныя супярэчнасці адыходзяць на другі план. Пагроза знішчэння вымусіла аб'яднацца.

У першай палове 13 ст. балцкія плямёны, што межавалі з Полацкім, Наваградскім і інш славянскімі княствамі сталі на пераддзяржаўным узроўні развіцця. Яны не мелі развітых адміністрацыйных цэнтраў-гарадоў, а таксама пісьменнасці. Аднак прадумовы дзяржаўнасці ўжо існавалі: падзел грамадства на знаць і просты люд, выдзяленне кіруючай дынастыі — племянных князёў («кунігасаў»). Але такі стан грамадства мог захоўвацца доўга. Для ўтварэння дзяржавы быў неабходны штуршок. Ён стала знешнепалітычная сітуацыя, якая вымусіла аб'яднацца дзеля выжывання этнасу. Ідэя кансалідацыі набывала ўсё

больш прыхільнікаў, становілася звыш актуальнай і на ўсходнеславянскіх землях. 20 удзельных княстваў, што існавалі на Беларусі ў 13 ст. шукалі цеснага кантакту як у эканамічнай, так і ў сацыяльна-палітычнай сферах.

Полацкае княства, якое ў ліку першых выйшла са складу Кіеўскай Русі і мела багатыя традыцыі незалежнага, самастойнага існавання, павінна было стаць цэнтральнай фігурай аб'яднання зможных зямель ад феадальных межусобіц і іншаземных набегав. Але Полаччына на 13 ст. была ужо не такая магутная, як у 11—12 ст. Страта выхаду да Балтыкі, цяжкая працяглая барацьба з крыжакамі, аслабілі гэтага волата.

У сярэдзіне 13 ст. цэнтар палітычнага жыцця беларускіх зямель пераходзіць у Наваградак, які ў часы барацьбы з крыжакамі і татара-манголамі быў адносна бяспечнай тэрыторыяй. Навагародская зямля (і суседнія з ёй літоўскія) стала ядром зараджэння новай дзяржавы ў Верхнім і Сярэднім Панямонні, якая атрымала назву Літоўскага княства — Літвы.

Першы князь дзяржавы, Міндаўг, зрабіў Наваградак сталіцай і каранаван у там у 1253 г. Становішча дзяржавы было хісткім. Толькі аб'яднанасць усходнеславянскіх і балцкіх зямель у барацьбе з ворагамі дазволіла супрацьстаяць агрэсіям з паўночнага захаду і паўднёвага ўсходу.

Больш за стагоддзе Літоўская дзяржава ператварылася ў Вялікае Княства. Шляхі ўваходжання беларускіх зямель у склад Літоўскай дзяржавы былі розныя: захопы, дэбраахвотныя далучэнні, шлюбныя сувязі (пры князе Віцене (1293 — 1316 г.).

У пісьмовых крыніцах у пачатку XI ст. упершыню гаварылася пра Літву. Пад *1253 годзе летатіс прыгадвае Літву, Міндаўга*: у XII ст. на Літоўскія плямёны і беларускія землі пачынаюць выступаць нямецкія рыцары (феадальцы), якія хацелі захапіць землі і распаўсюдзіць каталіцкую веру. Пагэтану ўзрасла неабходнасць сумеснай барацьбы насельніцтва Беларусі і Літвы. Існавала пагроза і з боку татара-манголаў. Пагэтану пачалося ўтварэнне Вялікага Княства Літоўскага. Пасля таго, як крыжакі разбілі Міндаўга, той прыходзіць у Навагрудак, дзе у 1253 годзе карануюцца каралем Беларуска-Літоўскага княства, якое паслужыла асновай ВКЛ.

У канцы XIII ст. вялікім князем стаў Віцень, як і яго папярэднікі Войшалк і Транята, ён імкнуўся ўмацаваць Беларуска-Літоўскую

дзяржаву. Пры Гедыміне ВКЛ умацоўваецца і пашырае сваю тэрыторыю.

У 1223 годзе вялікі князь перанёс сталіцу дзяржавы ў Вільна. Гедымін называў сябе каралём Літвы і Русі. Пазней дзяржава пачала называцца ВКЛ, рускае, жамойцкае.

Беларускія землі ўваходзілі ў склад ВКЛ на працягу XIII—XIV ст.

У выніку заключэння дагавора з XIII ст. Полацкае княства далучаецца да ВКЛ. У XIV ст. князь Альгерд з дапамогай шлюбу атрымаў Віцебскае княства. У XIII—XIV ст. да княства далучылася Менскае, Берасцейскае, Гарадзенскае княствы.

У 1384 годзе гербам стала з'яўляцца пагоня.

З XIV ст. павялічылася роля шляхты. У княстве ВКЛ была феадальная манархія. Галоўным быў вялікі князь. Важную ролю ў дзяржаўным кіраванні мела гаспадарчая Рада.

У XV ст. узнік новы дзяржаўны орган — сойм. Ніжэйшае звяно ў сістэме кіравання: валасныя старасты і падначальныя феодальны, соцкія і дзесяцкія.

У XIV ст. абвастрылася барацьба ВКЛ з крыжакамі і Масковіяй.

У 1410 г. адбылася Грунвальдская Бітва, дзе крыжакі былі разбіты і ВКЛ далучылася да міравога гандлю ў Балтыйскім моры.

2. Палітыка беларусізацыі 20-х гадоў. Дасягненні і пралікі.

Беларусізацыя — палітыка па садзейнічанню нацыянальна-культурнага будаўніцтва. Яна з'явілася ў пачатку 20-ых гадоў.

15 ліпеня 1924 г. II сесія ЦВК БССР прыняла пастанову аб «Практычных мерапрыемствах па правядзенню нацыянальнай палітыкі». З гэтага часу праграма набыла сілу закона. Пад *беларусізацыяй* у шырокім сэнсе слова разумелася наступнае:

1. Усямернае развіццё беларускай культуры, гэта значыць: стварэнне школ, тэхнікумаў, ВНУ з беларускай мовай навучання, адкрыццё народных дамоў, клубаў, а таксама выданне беларускіх кніг, часопісаў, газет, арганізацыя навукова-даследчай працы па ўсебаковым вывучэнні гісторыі Беларусі.

2. Вылучэнне беларусаў на прафесійную і гаспадарчую работу.

3. Перавод партыйнага, дзяржаўнага, прафесійнага, кааператыва апаратаў на беларускую мову.

У работу па рэалізацыі палітыкі беларусізацыі ўключаліся дзеячы беларускага нацыянальна-вызваленчага руху: Ігнатойскі, Жылуновіч, Бурбіс, Бяліцкі, Ільчонак.

Асноўныя напрамкі беларусізацыі:

1. Перавод навучання на беларускую мову.
2. Перавод дзяржаўнага апарату на беларускую мову.
3. Перавод часцей Чырвонай Арміі на беларускую мову і ўкамплектаванне іх беларусамі.
4. Вылучэнне беларусаў на адказную працу.
5. Арганізацыя навукова-даследчай працы па ўсебаковым вывучэнні гісторыі Беларусі.
6. Выпуск газет, часопісаў, кніг па беларускай мове.
7. Развіццё беларускай літаратуры.

Зроблена ў выніку беларусізацыі:

1. У 1924/25 г.г. на беларускую мову былі пераведзены ўсе пачатковыя школы. Для настаўнікаў ствараліся курсы па вывучэнню беларускай мовы (10 месяцаў, 1 год). Сярэднія і вышэйшыя навучальныя ўстановы пры пераводзе на беларускую мову сустракалі некаторыя цяжкасці: недахоп кваліфікаваных настаўнікаў, падручнікаў.

2. Служачыя цэнтральных і акруговых устаноў вывучалі беларускую мову. Павялічылася колькасць беларусаў (з 30,3% да 48%) вылучаных на адказную працу.

3. У 1920 годзе ў Гомелі, Віцебску былі створаны аддзяленні Дзяржаўнага выдавецтва РСФСР. У 1922 г. утварылася выдавецтва «Адраджэнне», якое з 1924 г. атрымала назву «Савецкая Беларусь».

4. 25 ліпеня 1924 г. ЦВК і СНК БССР зацвердзілі статут Інбелкульта, ён становіўся Вышэйшай Дзяржаўнай Навуковай Установай.

Для вывучэння культуры Беларусі былі створаны наступныя секцыі: беларускай мовы і літаратуры, беларускага мастацтва і г.д.

13 кастрычніка 1928 года Інбелкульт быў рэалізаваны ў Беларускую Акадэмію Навук. У склад прэзідыума ўвайшлі І.М. Ігнатойскі, С.М. Некрашэвіч, М.І. Белуга, В. Ластоўскі.

5. Развівалася беларуская літаратура, з'явілася паэма Я. Коласа «Новая зямля», цэлая плеяда маладых пісьменнікаў: Чарот, Чорны, Лынькоў, К. Крапіва.

6. Палітыка беларусізацыі стварыла важныя перадумовы для разгортвання нацыянальна-культурнага будаўніцтва ў Беларусі. Закладваліся асновы для выхавання нацыянальна свядомага пакалення людзей.

Білет 6

1. Унутраная і знешняя палітыка Вялікага Княства Літоўскага ў XIV — XV ст.

Пасля смерці Гедыміна палітыку збірання зямель працягваў яго сын Альгерд (1296 — 1377 гг.). Пры ім межы дзяржавы дасягалі памераў ад Балтыйскага да Чорнага мора, ад Берасцейшчыны да Мажайска і Каломны. Пры князе Ягайла (1348 — 1434 гг.) у 1385 г. была падпісана Крэўская вунія Вялікага Княства Літоўскага з Польскім каралеўствам. Вунія была падпісана з мэтай умацаваць сваё асабістае становішча і сумесна змагацца супраць крыжакоў.

Ягайла стаў каралём польскім і вялікім князем Літоўскім, прыняў каталіцтва. Пачаўся працэс акаталічвання (каталізацыі) насельніцтва. У 1387 г. праваслаўная знаць страціла свае палітычныя і эканамічныя правы.

У 1413 г. праваслаўная знаць дыскрымінавалася ў палітычнай сферы. Ёй не давалася займаць пасады дзяржаўнага кіравання ў Вялікім Княстве Літоўскім. Гэта і выкарыстаў князь Вітаўт (1350 — 1430 гг.), які ў 90-я гады XIV ст. устанавіў незалежнасць Вялікага Княства Літоўскага.

Польшча стала толькі знешне-палітычным саюзнікам. У XIV — XVI ст. асноўная пагроза была спачатку з боку крыжаносцаў, якія былі разбіты 15 ліпеня 1410 г., а потым з боку крымскіх татар і Маскоўскага княства.

Набегі крымскіх татар адбываліся напрацягу ўсяго XVI ст. У 1508 годзе на рацэ Сінія воды крымскія татары былі разбіты. Баявыя дзеянні з Маскоўскай дзяржавай адбываліся з пераменным поспехам.

У ходзе вайны ў 1508 годзе адбыўся мяцеж, які выкарыстала Маскоўская дзяржава і прымусіла княжаскі ўрад пайсці на эканамічныя змены ва ўнутранай палітыцы. У пачатку XVI ст. шляхта Беларусі і Літвы атрымала роўнасць у правах незалеж-

на ад этнічнага паходжання, рэлігійнай прыналежнасці. Магнаты Беларусі мелі магчымасць займаць вышэйшыя дзяржаўныя пасады. Такім чынам, пасля першага ваенна-абарончага аб'яднання ў XIII — XIX ст. адбылося аб'яднанне Беларускіх і Балтыйскіх зямель у Вялікім Княстве Літоўскім. У XVI ст. адбылося другое дзяржаўна-палітычнае аб'яднанне грамадства.

У XIV — XVI ст. адбылося фарміраванне асноўнага органаў кіравання: князь, панарада, а ў XV ст. — вольны сейм. Тэрыторыя ВКЛ падзялялася на ваяводстваў і паветы.

У XV ст. пачаўся працэс запрыгонвання сялян, які завяршыўся ў XVI ст.

2. Індустрыялізацыя і калектывізацыя ў БССР. Галоўныя вынікі.

Галоўнай мэтай большавікі лічылі будаўніцтва сацыялізму ў краіне. Для гэтага, па іх меркаванням, патрэбна было правесці індустрыялізацыю.

Магчымасці для правядзення:

1. Наяўнасць сельскагаспадарчай сыравіны.
2. Істотны рэзерв рабочай сілы ў сельскай гаспадарцы.
3. Вялікія прыродныя багацці (лес, торф).

Задачы індустрыялізацыі:

1. Арганізацыя прамысловасці па перапрацоўцы мясцовай сыравіны.

2. Рэарганізацыя капіталістычных элементаў з горада і сяла.

Асаблівасці індустрыялізацыі на Беларусі:

Развіццё лёгкай прамысловасці замест цяжкай.

Асноўныя капіталаўкладанні накіроўваліся на патрэбы харчовай, гарбарнай, тэкстыльнай і швейнай прамысловасці, а таксама мясной, дрэваапрацоўчай, паліўнай, хімічнай прамысловасці.

І пяцігадовы план разлічаны на 1928/29 — 1932/33 гг.

Задачы:

1. Павышэнне ўдзельнай вагі прамысловасці ў народнай гаспадарцы.

2. Развіццё паліўна-энергетычнай базы.

3. Стварэння сельскагаспадарчага і агульнага машынабудавання.

Вынікі і пяцігодкі былі значнымі:

- 1) павялічыўся выпуск прадукцыі;

2) пабудаваны новыя прадпрыемствы — Магілёўская фабрыка штучнага валакна, Гомсельмаш і інш.

II пяцігодка разлічана на перыяд 1933 — 1937 гг.

Задачы:

- 1) павялічыць валавую прадукцыю прамысловасці ў 3,8 раза;
- 2) развіваць дробнае і сярэдняе машынабудаванне.

У выніку сярэднегадовага росту прадукцыі аказаўся ніжэйшым, чым было запланавала.

Прычыны зніжэння тэмпаў:

- 1) негатыўныя вынікі каманднай эканомікі;
- 2) недапастаўкі сыравіны;
- 3) забарона буйнога капітальнага будаўніцтва паблізу заходняй граніцы.

Агульныя вынікі індустрыялізацыі:

За перыяд 1929 — 1940 гг.:

- 1) было пабудавала і рэканструіравана 1863 прадпрыемствы;
- 2) узніклі новыя галіны вытворчасці: станкабудаўнічая, сельскагаспадарчая машынабудаванне, вытворчасць радыёапаратуры, маторабудаванне;

- 3) узніклі новыя індустрыяльныя цэнтры: Мінск, Віцебск, Магілёў, Гомель.

Калектывізацыя.

На XV з'ездзе ВК(б) у снежні 1927 г. быў узят курс на калектывізацыю. Для гэтага патрэбна было:

- 1) павялічыць матэрыяльную дапамогу сельскай гаспадарцы, механізіраваць ручную працу;
- 2) узаконіць агра-тэхнічныя навыкі.

Спачатку разлічвалася на добраахвотны прынцып уступлення ў калгас. Але хутка такі шлях быў адменены сталінскім кіраўніцтвам. Укаранілася сталінская мадэль калектывізацыі.

Пад вельмі моцным націскам зверху ўзровень калектывізацыі імкліва павышаўся. Да пачатку студзеня 1930 г. ў калгасах лічылася каля 21% сялянскіх гаспадарак, к пачатку сакавіка — 58%.

Вынікам націску стала масавае незадавальненне сялян, адкрытыя пратэсты, ўзброеныя выступленні (1930 г. — 500 выступленняў).

Вынікі калектывізацыі:

1. Ліквідацыя шматукладнасці ў эканоміцы і стварэнне буйных калектывных гаспадарак.

2. У калгасы аб'ядналіся 875 сялянскіх двароў.
3. З 1935 г. пачалося аднаўленне падорванай сельскагаспадарчай вытворчасці.
4. Калгасы не мелі самакіравання.
5. Цэны на сельскагаспадарчыя прадукты былі вельмі нізкімі.
6. Калгаснікі не палучалі пашпартоў.
7. Узмацнілася сістэма бюракратычнага камандавання калгасамі збоку партыйнага апарату.

Білет 7

1. Утварэнне Рэчы Паспалітай. Барацьба Вялікага Княства Літоўскага за захаванне самастойнасці.

У 1569 г. паміж ВКЛ і Польскім Каралеўствам у г. Любліне была падпісана Люблінская вунія, якая і вызначыла далейшы лёс беларускага і літоўскага насельніцтва. З'явілася новая дзяржава — Рэч Паспалітая — адна з самых магутных дзяржаў. Вунія была заключана ў перыяд Лівонскай вайны. Лівонская вайна адбывалася паміж Расіяй і Лівонскім ордэнам, а потым — паміж Расіяй і ВКЛ.

Асноўныя прычыны ўтварэння Рэчы Паспалітай:

1. У ходзе вайны існавала пагроза ВКЛ, таму асноўным саюзнікам у барацьбе магла быць Польшча.

2. Сярэдняя і дробная шляхта хацелі займець тыя ж шляхецкія вольнасці і таксама кіраваць дзяржавай, як гэта рабіла польская шляхта ў сваёй краіне.

10 студзеня 1569 г. пачаўся Люблінскі сойм, які працягваўся 6 месяцаў. За гэты час Польшча, не чакаючы згоды ВКЛ, захапіла ў яе Падляшша, Валынь, Падолле і Кіеўшчыну. Гэта вымусіла прадстаўнікоў ВКЛ (Хадкевіча) падпісаць Люблінскую вунію на няроўных умовах. Так была створана Рэч Паспалітая, у якой абодва гаспадары і абодва народы ўз'ядналіся ў адзіную дзяржаву.

Умовы аб'яднання:

1. Саюзная дзяржава не мела права праводзіць знешнюю палітыку.

2. Усе дагаворы, накіраваныя супраць інтарэсаў адной з частак другой дзяржавы, павінны быць адменены.

3. На тэрыторыі ВКЛ захоўваўся былы апарат, асобнае зака-

надаўства; але палітычныя і эканамічныя правы былі больш на баку польскай шляхты і магнатаў.

Большасць шляхты ВКЛ хацела большай самастойнасці. Не былі задаволены і буйныя магнаты. На пряцягу 70 — 80-х гг. XVI ст. у ВКЛ рэгулярна збіраліся агульныя соймы.

У 1587 г. ствараецца і пачынае дзейнічаць галоўны трыбунал ВКЛ, але самы моцны ўсплеск дзяржаўнай нежалежнасці быў зроблены ў 1588 г. — быў прыняты статут ВКЛ, які па сутнасці скасаваў многія пастановы Люблінскай вуніі, у тым ліку і дазвол палякам мець землі і займаць пасады ў ВКЛ. Такім чынам, існуючая шляхта ВКЛ мела мэту захаваць як мага больш самастойнасці сваёй дзяржавы ў рамках федэратыўнага саюза з Польшчай.

У пашырэнні асветы, кнігадрукавання і прапагандзе беларускай мовы ў гэты час вялікую ролю адыгралі брацтвы. Але пачаўся працэс паланізацыі, і паўсяместна пачынае распаўсюджвацца польская мова і каталіцкая вера.

2. Грамадска-палітычнае і культурнае жыццё ў БССР у 30-я гг.

Бюракратычная сістэма кіравання ў 20-х — 30-х гадах знішчала пачаткі дэмакратыі. Пытанні арганізацыі вытворчасці рашаліся не на калектывных нарадах, а ў вузкім крузе адміністрацыі. Калгасам кіраваў старшыня, а не праўленне. Усе пастановы вышэйстаячых інстанцый павінны былі выконвацца ніжэйстаячымі. Такое кіраўніцтва адмаўляла працоўнаму калектыву ў яго праве кіраваць вытворчасцю, укараняць перадавы метады, пазбаўляючы грамадства магчымасці да дэмакратычнай асновы кіравання.

З сярэдзіны 30-х гадоў адбываецца зрошчванне партыйнага апарату з дзяржаўным. У яго руках канцэнтруецца заканадаўчая і судовая ўлады.

Саветы стваралі толькі бачнасць улады народа. Спынілася дзейнасць секцый Саветаў і дэпутацкіх груп. Вялікі ўрон панеслі і прафсаюзы — іх тэрытарыяльныя саветы былі ліквідаваны.

Да канца 20-х гадоў адбылося згортванне ўсіх форм дэмакратыі. Але ж усяму гэтаму папярэчыла прыняцце Канстытуцыі СССР у 1937 г. — гэта была канстытуцыя перамогшага сацыялізму.

У 1937 г. была прынята Канстытуцыя БССР, у якой былі адменены многія палітычныя абмежаванні перыяду рэвалюцыі і грамадзянскай вайны.

Станоўчыя рысы:

1. Усе грамадзяне незалежна ад сацыяльнага становішча і паходжання атрымалі роўныя правы для ўсіх.

2. Прамое тайнае галасаванне.

Адмоўныя рысы:

1. Не было права выбару.

2. Галасавалі за тых, каго назначалі зверху.

У рэспубліцы стваралася атмасфера нецярпімасці, падазронасці і варожасці.

Адбываліся грубыя парушэнні правоў чалавека.

Пачаліся рэпрэсіі ў пачатку 30-х гадоў. Улады пераводзілі на працу ў Расію вялікую колькасць прадстаўнікоў нацыянальнай інтэлігенцыі.

Асабліва вялікая хваля рэпрэсій пракацілася ў 1933 — 1936 гг. Колькасць КП(б)Б скарацілася з 65 тыс. да 32 тыс. чалавек. У 1937 г. пушчана версія аб тым, што ў Беларусі дзейнічае разгалінаванае антысавецкае падполле, а таксама нацыянальная фашысцкая арганізацыя, кіраўніком якой быў Гікала. Аўтарытарная ўлада ператварылася ў таталітарны рэжым.

Беларусь адна з першых рэспублік у СССР увяла ў 1933 г. усеагульнае пачатковае навучанне.

За гады даваенных пяцігодак была створана сістэма падрыхтоўкі настаўнікаў. Ва ўсіх абласных цэнтрах былі створаны інстытуты. У 1921 годзе быў створаны Беларускі Дзяржаўны Універсітэт і ў 1929 годзе — Акадэмія Навук БССР. У 1941 годзе на Беларусі дзейнічала 25 вышэйшых навучальных устаноў.

Сярод беларускіх вучоных найбольш вядомымі былі філосаф С.Я. Вальфсон, эканаміст І.А. Пятровіч, мовазнавец П.А. Бузук, літаратуразнавец І.І. Замонін, біёлаг А.Р. Жабрак, гісторыкі У.І. Пічэта і М.М. Нікольскі.

У БССР выдавалася каля 252 рэспубліканскіх, абласных і раённых газет, 19 літаратурных і грамадска-палітычных часопісаў.

Нацыянальная культура падвяргалася ганенням. У канцы 20-х гг. абвастрылася барацьба з ідэалогіяй нацыянал-дэмакратызму. Сярод бязвінна загінуўшых — Цішка Гартны, Міхась Чарот, Уладзіслаў Галубок, Максім Гарэцкі і інш.

Рады інтэлігентаў папайняліся за кошт прадстаўнікоў рабочых і сялян.

У 1935 г. СНК БССР зацвердзіў новы звод, правілаў беларус-

кага правапісу, які быў падрыхтаваны Інстытутам мовазнаўства.

Увядзенне ва ўсе сферы дзяржаўнага і культурнага жыцця рэспублікі рускай мовы моцна падарвала духоўны патэнцыял беларускага народа. На змену нацыянальна-культурнаму развіццю Беларусі прыйшоў паступовы заняпад.

Білет 8

1. Культура Беларусі ў 16 пачатку 17 ст.

XVI ст. — гэта эпоха Адраджэння. Яе тыповай постаццю быў *Францішак Скарына* (каля 1490 — 1551 гг.) — вучоны, пісьменнік, перакладчык, гуманіст і асветнік, які аказаў значнае ўздзеянне на развіццё бел. культуры, даў беларускаму народу друкаваную кнігу на яго роднай мове. У Празе на працягу 1517 — 1519 гг. Ф. Скарына надрукаваў 23 кнігі Бібліі, а ў Вільні заснаваў друкарню, дзе выпусціў “Малую падарожную кніжыцу” (1522 г.) і “Апостал” (1525 г.). Заснаванне на Беларусі кнігадрукавання адкрыла нябачныя магчымасці для развіцця асветы, навукі і культуры. Ф. Скарына, як і гуманісты Італіі, бачыў у ведах сродак барацьбы з руцінай, невуцтвам, шлях да павышэння нацыянальнай свядомасці і індывідуалізацыі асобы. Высокім духоўным пачуццём — любоўю да Радзімы — асветлены яго творы.

У скарбніцу еўрапейскай культуры ўвайшла літаратурная спадчына беларускага паэта-гуманіста, прадстаўніка новалацінскай літаратурнай школы — *Міколы Гусоўскага* (1470 каля 1533 гг.) Пяру Гусоўскага належаць 3 паэмы, больш за 10 вершаў, але гімнам Бацькаўшчыне, паэмай жыцця стала “Песня пра зубра”, якую ён напісаў ў 1522 г. у Рыме на лацінскай мове, песняры прыроды, працы і свабоднага чалавека.

Паэт-гуманіст выказаў гарачую любоў да роднай зямлі, стварыў паэтычны вобраз Вітаўта, асуджаў міжусобныя войны. У 1523 г. “Песня пра зубра” была выдадзена ў Кракаўскай друкарні.

Першая на сучаснай тэрыторыі Беларусі друкарня дзейнічала ў 1550 — 1570 гг. у Бярэсце пад апёкай канцлера ВКЛ Мікалая Радзівіла Чорнага. Першая кірылічная кніга ў межах сучаснай Беларусі была надрукавана ў Нясвіжы (1562 г.) У 16 ст. друкарні існавалі і ў іншых мястэчках Беларусі: Заблудаве, Лоску, Цяпіне.

Традыцыі Ф. Скарыны і М. Гусоўскага працягвалі пісьменнікі Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Мялецый Сматыцкі.

У 1562 г. *Сымон Будны* ў Нясвіжскай друкарні выдаў на беларускай мове “Катэхізіс”, які стварыў для простых людзей, якія імкнуцца да ведаў. У 1572 г. ён выдаў Біблію, у 1574 г. — Новы завет і інш. Сымон Будны заклікаў да развіцця беларускай мовы. Сучаснікамі і аднадумцамі С. Буднага быў *Васіль Цяпінскі*. Ён на свае сродкі заснаваў друкарню (1570) дзе выдаў Евангеліе і інш.

У 1570 г. у Вільні заснавана езуіцкая калегія, якая ў 1578 г. была рэарганізавана ў Акадэмію — першую ў ВКЛ вышэйшую навучальную ўстанову.

Значную ролю ў развіцці культуры Беларусі адыгрывалі праваслаўныя брацтвы, прадстаўнікі якіх тэарэтычна абгрунтавалі юрыдычныя правы праваслаўнай царквы. Брацтвы адкрывалі прыходскія школы, арганізавалі друкарні і інш.

Важную ролю у гэты час адыграў *Канстанцін Астрожскі*, які адкрыў першую грэка-славянскую праваслаўную школу.

Адно з вядучых месцаў у літаратурным працэсе Беларусі канца XVI ст. першай паловы XVII ст. займала творчасць *Малецыя Сматыцкага* (1572 — 1633 гг.) Ён займаўся педагогічнай дзейнасцю. У 1619 г. выйшла яго “Граматыка славянска”. Гэта навуковая праца абясмерціла яго імя ў вяках.

У другой палове XVI ст. традыцыйнае летапісанне, па сутнасці, спынілася. Широкае развіццё атрымала гісторыка-мемуарная літаратура, яна была прасякнута свецкімі матывамі.

Выдатным дасягненнем усей сярэднявковай культуры ўсходніх славян былі зборнікі *Сімяона Полацкага* (1629 — 1680 гг.) “Псалтыр рыфмаваны”, “Вертограф многоцветный”. У сваіх вершах усхваляваў высокае прызначэнне чалавека, асвятляў шматлікія грамадска-палітычныя падзеі.

Значнае месца ў гісторыі ў гэты час займала архітэктура. Дойліды дасягнулі высокага мастацкага ўзроўню. Быў створаны зусім новы стыль — *беларуская готыка*, узорами якой сталі царквы абарончага характару ў Сынкавічах, Заслаўі. У другой палове XVI стагоддзя на Беларусі пачалі з’яўляцца культавыя пабудовы ў стылі *рэнесансу* (пратэстанцкі сабор у Сморгоні і каталіцкі касцёл у Нясвіжы). З канца XVI ст. уводзяцца барочныя помнікі (езуіцкі касцёл у Нясвіжы).

У выяўленчым мастацтве Беларусі пашыраюцца іконапіс,

фрэскі, дэкаратыўная скульптура палацаў і культавых пабудов. Найбольшую цікавасць з твораў жывапісу таго часу выклікаюць абразы “Адзігітрыі Іерусалімскай” з Пінскай Варварынскай царквы. У XV ст. з’яўляюцца творы свецкага жывапісу — партрэты Ганны Радзівіл, Слуцкага князя Алельковіча. З канца XVI ст. у жывапісе акрамя партрэтнага ўзнікаюць гістарычны, батальны і іншыя жанры.

XVI — XVII ст. — час, калі культура беларускага народа, развіваючыся на ўласнай аснове, узбагачалася здабыткамі сусветнай цывілізацыі.

2. Заходняя Беларусь у складзе Польшчы (20 — 30-я гг.). Уз’яднанне з БССР.

Па рыжскаму мірнаму дагавору (ад 18 сакавіка 1921 г.) да Польшчы адышла значная частка заходнебеларускіх зямель (Гродзенская губерня, усходнія раёны Вілейскай і заходнія раёны Мінскай губерняў).

На гэтай тэрыторыі пражывала 3,4 млн. чалавек, з якіх было 70,5 беларусаў.

У адпаведнасці з дагаворам Урад Польшчы павінен быў даць беларускаму і ўкраінскаму насельніцтву ўсе правы, якія б забяспечвалі свабоднае развіццё культуры, мовы, рэлігіі, абрадаў. Але абязцельствы не выконваліся.

Заходняя Беларусь стала аграрным прыдаткам прамысловых раёнаў Польшчы, рынкам збыту, крыніцай таннай сыравіны і рабочай сілы.

1. Развівалася пераапрацоўчая прамысловасць (масла, сыр).
2. Прыйшлі ў заняпад гарбарная, тэкстыльная, металаапрацоўчая прамысловасці.
3. Рабочыя працавалі 12 — 14 гадзін у суткі. Зарабатная плата была ніжэйшая, чым у палякаў.

Пачалося нацыянальнае беспрацоўе, паланізацыя беларускага насельніцтва (закрываліся бібліятэкі, беларускія школы, клубы, спыніліся выданні газет, часопісаў). Закрываліся праваслаўныя цэрквы, а некаторыя ператвораны ў каталіцкія.

З канца 20-х гадоў становішча працоўных мас. Заходняй Беларусі пагоршылася. Гэта было звязана з эканамічным крызісам 1929 — 1933 гг., таму абвастрэнне сацыяльных супярэчнасцей прывяло да нацыянальна-вызваленчага руху.

На працягу 15 гадоў у авангардзе рэвалюцыйна-вызваленчага руху працоўных Заходніх Беларусі КПЗБ сумесна працавала з КП Польшчы.

Польскія камуністы аказалі дапамогу кадрамі, літаратурай, падтрымлівалі вызваленчы рух працоўных Заходняй Беларусі.

КПЗБ:

1. З'яўлялася ініцыятарам кампаніі салідарнасці ў Заходняй Беларусі з барацьбой польскіх рабочых і сялян.

2. Яна выступала супраць антысавецкай знешняй палітыкі польскіх кіруючых колаў у абарону СССР.

3. На чале стаяў Лагіновіч, Альшэўскі, Славінскі і інш., а таксама кіраўнікі КС МЗБ: Харужая, Прытыцкі, Корж.

Сярод іх вырасталі вядомыя беларускія пісьменнікі М. Танк, Пестрак, Васілёк і інш.

Але на КПЗБ і КПП і КПЗУ абрушыўся смяротны ўдар. Былі арыштаваны кіруючыя работнікі КПЗБ, іх абвінавачвалі ў тым, што іх кіраўніцтва з'яўляецца агентамі польскай палітычнай паліцыі.

У верасні 1939 г. знешнепалітычнае становішча Польшчы рэзка змянілася Лондан і Парыж адказаліся ад рэалізацыі дагавора 1938 г. аб узаемадапамозе з Варшавай у выпадку агрэсіі з захаду. Але канчатковы лёс Польшчы вырашыла заключэнне Сталіным — Молатавым 23 жніўня 1939 г. пакта аб ненападзе з Гітлерам, а гэта фактычна пакідала Польшчу ў барацьбе з Германіяй сам-насам. Пакт з Германіяй быў дапоўнены і сакрэтнымі пратаколамі, па якіх тэрыторыя Польшчы і інш. краін падзяліліся на сферы ўплыву СССР і Германіі.

Межа Германіі па лініі рэк Нарэў, Буг, Вісла і Заходняя Украіна прызнаваліся сферамі інтарэсаў СССР.

Раніцай 17 верасня Савецкі ўрад аддаў распараджэнне Чырвонай Арміі перайсці Савецка-Польскую межу і вызваліць Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну.

У гарадах узніклі часовыя ўпраўленні, у склад якіх увайшлі прадстаўнікі Чырвонай Арміі. Яны бралі кіраўніцтва ўсім палітычным, гаспадарчым і культурным жыццём.

У вёсках з'яўляліся сялянскія камітэты.

Да 25 верасня Савецкія войскі поўнасю занялі Заходнюю Беларусь. Яны спыніліся па лініі Гродна—Ялаўка—Няміраў—Брэст.

Пасля заняцця Чырвонай Арміяй Заходняй Беларусі, пачало-

ся насаджэнне савецкага ладу, праводзіліся рашэнні аб устанавленні Савецкай Улады і ўз'яднанні Заходняй Беларусі з БССР.

22 кастрычніка 1939 г. прайшлі выбары ў Народны сход, які павінен быў вырашыць пытанне аб укладзе. Выбары адбываліся ва ўмовах таталітарнага рэжыму. 28 — 30 кастрычніка 1939 г. у Беластоку адбыўся Народны сход Заходняй Беларусі (даклад рабіў Прытыцкі).

Была прынята дэкларацыя аб устанавленні ў Заходняй Беларусі Савецкай улады. Сход вынес таксама рэзалюцыю аб уваходжанні Заходняй Беларусі ў склад БССР, а таксама аб канфіскацыі зямель, аб нацыяналізацыі банкаў і буйной прамысловасці.

Дэлегаты звярнуліся ў Вярхоўны Савет СССР аб прыняцці Заходняй Беларусі ў склад Савецкага Саюза і ўз'яднанні яе з БССР. Нечарговая V сесія Вярхоўнага Савета 2 лістапада 1939 г. прыняла Закон аб уключэнні Заходняй Беларусі ў склад Саюза ССР і ўз'яднанні яе з БССР, тэрыторыя павялічылася са 125,5 тыс. км. да 225,7 тыс. кв. км. Насельніцтва ў канцы 1940 г. вырасла да 10 млн. чалавек. Стварылася 5 абласцей (Баранавіцкая, Брэсцкая, Вілейская, Пінская, Беластоцкая).

Ліквідацыя польскай улады і ўстанавленне савецкай улады суправаджалася масавымі парушэннямі закону новай уладай:

1. Пачалі высылать у глыб краіны былых дзяржаўных служачых, гандляроў, рамеснікаў.

2. Ачышчалі край ад буржуазных элементаў, ворагаў народа.

3. Адбываўся палітычны недавер КПБ і КСМЗБ.

4. На кіруючыя пасады назначаліся работнікі, якія прыбылі з усходніх абласцей (14 тыс.)

Заставалася дэмакратычная лінія паміж Захадам, дзяленне людзей на заходніх і ўсходніх.

Білет 9.

1. Сацыяльна-эканамічнае становішча Беларусі ў другой палове XVII — XVIII ст.

У другой палове XVII ст. шляхецкая Рэч Паспалітая, у тым ліку Беларусь, якая ўваходзіла ў яе склад, знаходзілася ў стане глыбокага эканамічнага заняпаду і палітычнага крызісу. З сярэдзі-

ны XVII ст. гэта дзяржава ўступіла ў паласу разбуральных войнаў і ўнутраных міжусобіц.

Цяжкія вынікі войнаў узмацняліся захаваннем і ўмацаваннем фальварка-паншчыннай сістэмы гаспадаркі (асобы тып феадальнай гаспадаркі, комплекс пабудовы і сельскагаспадарчых угоддзяў XIV — XVI ст.)

У асабліва цяжкім становішчы знаходзілася сельская гаспадарка. Крызіс сельскай гаспадаркі адмоўна адбіўся на развіцці беларускіх гарадоў, унутранага і знешняга гандлю. З-за недахопу заказчыкаў і пакупнікоў у гарадах частка гарадскога насельніцтва вымушана была перасяліцца ў вёскі або займацца сельскай гаспадаркай у горадзе. У сярэдзіне XVII ст. многія беларускія рамеснікі перасяліліся ў Рускую дзяржаву і ў першую чаргу ў Маскву, што было выклікана як іх жаданнем жыць сярод перасяляўшыхся туды землякоў і родных, так і імкненнем Маскоўскага ўрада прыцягнуць у сталіцу, перш за ўсё да царскага двара, высокакваліфікаваных майстроў.

Унутрыпалітычнае становішча Рэчы Паспалітай характэрна завалася палітычнай анархіяй, якая ўзмацнялася барацьбой за ўладу паміж магнацкімі групамі. Магнаты і шляхта ВКЛ ураўноўваліся ў правах з палякамі, што садзейнічала іх апалячванню і акаталічванню. Гэта вяло да яшчэ большай дыферэнцыяцыі беларускага грамадства, да заняпаду культуры, дзяржаўнасці, сацыяльных асаблівасцей і прыкмет.

Аднак беларускі народ збярог сваю мову і культуру, а яго імкненне да ўз'яднання з Расіяй узрастала, што асабліва ярка праявілася ў гады Паўночнай вайны (1700 — 1721 гг.), якая вялася Расіяй супраць Швецыі за выхад да Балтыйскага мора. Яе саюзнікам у гэтай вайне выступіла Рэч Паспалітая.

Нармалізацыя эканамічнага жыцця на Беларусі пачалася ў сярэдзіне XVIII ст. Пасля многіх гадоў разбурэння паступова аднаўлялася сельская гаспадарка, хутка расло насельніцтва (калі ў 1717 г. на Беларусі жыло каля 1,5 млн. чалавек, то ў 1791 г. — звыш 3,6 млн.), развіваўся ўнутраны і знешні гандаль, а з ім і таварна-грашовыя адносіны. Знешні гандаль значна пашырыўся. Нароўні з традыцыйным вывазам скураных тавараў, воску, мёду беларускія купцы сталі ўсё шырэй экспартаваць лён, пеньку, канаплянае і ільняное семя, зерне, лясныя матэрыялы, смалу і інш. Асноўнымі пунктамі, куды везлі тавары, былі Гданьск, Кені-

гсберг, Рыга. Развіваліся шляхі зносін, пачаліся работы па паляпшэнню сухапутных дарог і ачыстцы судаходных рэк. У другой палове XVIII ст. былі збудаваны дзве дарогі — Пінска-Сломінская і Пінска-Валынская. У 1767 г. віленскі ваявода М. Агінскі пачаў будаўніцтва канала, які злучыў Нёман праз Шчару, Ясельду і Прыпяць з Дняпром.

Асобныя феадалы з мэтай павялічэння прыбытковасці сваіх маёнткаў становіліся на шлях перабудовы вядзення гаспадаркі — *паншчыну* (абавязковая праца на зямлі феадала), *рэнту* (плата за карыстанне зямлёй) *замянілі чыншам* (грошавая рэнта). Другая група феадалаў, захоўваючы ў палявой гаспадарцы паншчыну, стала заахвочваць прыгонных сялян удзельнічаць у прыбытковых галінах грашовым узнагароджаннем (у Гродзенскай эканоміі 30 сялян, а таксама 350 рамеснікаў атрымалі грошы).

Сяляне плацілі як асноўныя, так і дадатковыя павінасці (гвалты, згоны, падводныя павінасці). Асноўнымі формамі барацьбы сялян былі скаргі, адмова выконваць павінасці, уцёкі, забойствы сваіх уладальнікаў.

Вышэйшай формай барацьбы з'яўляліся ўзброеныя выступленні 1740 — 1744 гг. Адбылося паўстанне сялян у Крычаўскім старостве пад кіраўніцтвам Васіля Вашыла. У 1754 — 1756 гг. адбылося паўстанне сялян на паншчыне Мазырскага павета, аднак гэтыя выступленні мелі абмежаваны, стыхійны, разрознены характар. У выніку ўсе яны былі падаўлены.

2. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны. Абарончыя баі на тэрыторыі Беларусі.

22 чэрвеня 1941 г. пачалася Вялікая Айчынная вайна. На Савецкі Саюз напала гітлераўская Германія. Фашысцкая армія была добра падрыхтавана, была таксама перавага ў жывой сіле, лепш тэхнічна вааружана, у іх быў вопыт сучаснай вайны, была таксама дакладная інфармацыя (разведка).

Першымі прынялі на сябе ўдар пагранічнікі Брэсцкай крэпасці. На смерць стаялі на сваіх рубяжах пагранічнікі. На працягу 10 гадзін вялі няспынны бой воіны 4-й заставы. Фашысты двойчы прапаноўвалі ім скласці зброю, але яны гераічна змагаліся да апошняга (капітан Зубачоў, камісар Фамін, майор Гаўрылаў, лейтэнант Наганаў).

Адважна змагаліся лётчыкі ў небе, у першы дзень яны збілі 100 варажых самалётаў.

Кокараў таранам збіў варожы самалёт-разведчык. Упартыя баі былі на подступах да Мінска пад камандаваннем генерал-маёра Русіянава. Каля Радашковіч здзейснілі гераічны подзвіг камандзір авіяцыйнай дывізіі капітан Гастэла і члены яго экіпажа: Скарабагат і Калінін. Але ж, не гледзячы на ўпартае супраціўленне, савецкім войскам не ўдалося ўтрымаць Мінск.

Штаб Заходняга фронту (камандзір маршал Цімашэнка) напружваў усе сілы, каб як мага больш утрымаць праціўніка на рацэ Бярэзіне і не даць яму прарвацца да Дняпра.

Адбываліся баі ў раёне Бабруйск—Барысаў. Савецкае камандаванне не хацела даць немцам фарсіраваць Бярэзіну.

Упартае супраціўленне было аказана пад Оршай, дзе упершыню ўступіла ў бой батарэя рэактыўных мінамётаў пад кіраўніцтвам капітана Флерава.

Адна з буйнейшых танкавых бітв адбылася ў раёне Лепеля (удзельнічала 1,5 тыс. танкаў).

З 5 па 9 ліпеня бітва за Віцебск.

Напружаныя баі былі за Магілёў (яны ўвайшлі ў гісторыю Вялікай Айчыннай вайны (23 дні) з 4 па 27 ліпеня).

Цэлы тыдзень шлі баі за Гомель, але ж 19 жніўня гітлераўцы захапілі яго.

Але нягледзячы на гэтае супраціўленне, вораг працягваў наступ. Было відавочна, што ворага ўтрымаць не магчыма.

Прычынамі паражэння Савецкай арміі ў першыя дні вайны з'явіліся:

1. Непадрыхтаванасць да абароны.
2. Не ўлічана магчымасць раптоўнага нападу ворага.
3. Магутныя ўдары немцаў танкавымі і механізаванымі дэвізіямі пры вялікай падтрымцы авіяцыі.

Таму, нягледзячы на гераічнае супраціўленне чырвонаармейцаў, да канца жніўня была акупіравана ўся тэрыторыя Беларусі. Адказнасць за такі вынік нясуць перш за ўсё Сталін і яго бліжэйшае акружанне. Але ўсю віну несправядліва ўскладалі на кіраўніцтва Заходнім фронтам. Яго камандуючы Паўлаў і іншыя ваенначальнікі былі расстраляны.

Няглячы на неўдалыя баі ў Беларусі, гітлераўцам не дазволі рэалізаваць план маланкавай вайны.

Білет 10.

1. Палітычны крызіс і падзел Рэчы Паспалітай у другой палове XVIII ст.

Рэч Паспалітая перажывала перыяд палітычнага заняпаду. Феодална-прыгонніцкі лад і шляхецкая анархія стрымлівалі гаспадарчае развіццё краіны. Становішча ўскладнялася нацыянальна-рэлігійнымі і сацыяльна-класавымі канфліктамі. Унутраную слабасць краіны выкарысталі Прусія, Аўстрыя і Расія, якія ў жніўні 1772 г. дамовіліся аб частковым падзеле яе тэрыторыі. Да Расіі адышла Ладгалія (тэрыторыя Літвы), Полацкае ваяводства, Віцебскае, Магілёўскае, Усходняя частка Рэчыцкага павета. З Пскоўскай і Магілёўскай губерній было ўтворана Беларускае генерал-губернатарства. Насельніцтва прыводзілася да прысягі Кацярыне II. Яно падзялілася на 6 разрадаў: імянітых грамадзян, купцоў, іншагародніх, цэпавых, абывацеляў, пасадскіх. Ствараліся гарадскія думы. У беларускіх губерніях была ўведзена Расійская падаткавая сістэма. Кацярына II пачала раздачу беларускіх зямель рускім дваранам. Незадаволеныя польскія магнаты былі арганізаваць барацьбу. Тады Расія і Прусія ўвялі ў Польшчу войскі. У пачатку 1793 г. адбыўся другі падзел Рэчы Паспалітай. Да Расіі адышла цэнтральная частка Беларусі (Друцк — Пінск). У адказ на гэта ў 1794 годзе пачалося паўстанне на чале з Тадэўшам Касцюшка. Паўстанне было падаўлена. Расія захапіла Берасцейшыну, Гродзеншчыну, Віленшчыну.

У 1795 г. адбыўся трэці падзел Рэчы Паспалітай. Уся тэрыторыя Беларусі была ўключана ў склад Расійскай імперыі.

З 1795 па 1810 гады ўся тэрыторыя Беларусі ўваходзіла ў склад трох губерняў:

1. Беларускай;
2. Мінскай;
3. Літоўскай.

У 1810 г. цар Аляксандр I падзяліў іх на пяць губерняў:

1. Віцебскую;
2. Магілёўскую;
3. Мінскую;
4. Гродзенскую;
5. Віленскую (Вільню).

Першыя дзве ўключыліся ў беларускае, а тры апошнія ў літоўскае генерал-губернатарства.

Пашыраліся гандлёвыя сувязі з Расійскімі і Украінскімі губернямі, але становішча сялян не змянілася, яны засталіся ў прыгнятальным становішчы. У сацыяльнай палітыцы царызма на Беларусі выяўляўся яе феадальна-прыгоніцкі характар.

2. Масавое супраціўленне нямецка-фашысцкім захопнікам у Беларусі.

На акупіраванай тэрыторыі Бел. ням.-фаш. захопнікі ўводзілі новы парадак: праводзілі меры, накіраваныя на ліквідацыю савецкага ладу, эксплуатацыю і перавоз багаццяў і рэсурсаў, прыгнечанне і знішчэнне людзей.

Ідэйнай асновай гэтага, новага парадку, які быў устаноўлены пасля прыходаў немцаў была:

- а) “расавая тэорыя”, якая гаварыла аб перавазе арыйскай (нямецкай) расы над усімі народамі;
- б) расшырэнне жыццёвай прасторы для немцаў;
- в) іх права на сусветнае панаванне.

Беларусь была падзелена на часткі;

1. Тэр. Віцебскай, Магілёўскай, частка Гомельскай і Мінскай абл. былі ўключаны ў зону армейскага тылу групы армій “Цэнтр”.

2. Паўд. раёны Брэсцкай, Пінскай, Палескай і Гомельскай вобл., Беластоцкай з г. Гродна, Ваўкавыск далучаны да Усходняй Прусіі.

3. Частка Віленскай вобласці адышла да Літвы і толькі 1/3 часткі тэрыторыі БССР — гарады Мінскай вобласці, Баранавіцкая вобласць, Брэсцкая вобласць, Палессе — складалі Акругу Беларусі.

Новы парадак акупанты ўводзілі жорстка:

а) Утварылася акупацыйная адміністрацыя, якая апіралася на СС — ахоўныя атрады, СА — штурмавыя групы, адданыя фюрэру, СД — служба бяспекі.

б) Утварылася паліцыя (гестапа).

в) Пачалі наладжваць работы прадпр., заводы, усе рабочыя і служачыя павінны былі з’явіцца на свае працоўныя месцы.

г) У адпаведнасці з генеральным планам “Ост”:

- 1. Фашысты распачалі каланізацыю Беларусі. Яны рабавалі і палілі гарады і сёлы, вывозілі ў Германію прамысловае абсталяванне, сыравіну, лес, жывёлу, людзей.

2. Знішчалі навуковыя ўстановы, школы, тэатры, музеі, бібліятэкі.
3. Рабочых прымушалі працаваць 12 — 14 гадзін, сялян абкладалі непасільнымі падаткамі.
4. Стваралі канцлагеры.
5. Палітыка генацыду супраць беларускага народа (гэта значыць знішчэнне цэлых груп насельніцтва за прыналежнасць да камуністаў, або яўрэяў, за любое непаслушанне).

д) Немцы дазвалялі прыхільнікам беларускага нацыянальнага руху распаўсюджваць нацыянальную сімволіку.

е) Арганізоўваць беларускія школы, ужываць беларускую мову, выдаваць беларускія газеты.

ж) Стараліся схіліць, як мага больш спецыялістаў да супрацоўніцтва.

з) Стваралі карныя атрады.

Задачай немцаў было знішчыць 75% беларусаў, а астатніх анямечыць. Гэта паклала пачатак генацыду яўрэяў. У Мінскім гэта і лагеры смерці “Малы трасцянец” загінула каля 100 тыс. яўрэяў.

Адразу ж пасля варожага ўварвання працоўныя Беларусі сталі на шлях барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Ужо 22—26 чэрвеня 1941 г. быў сфарміраваны першы партызанскі атрад, які ўзначальваў Корж. Шырокую дзейнасць разгарнуў начальнік паравознага дэпо К. Заслонаў, які вывеў са сваім атрадам больш як 200 паравозаў і ажыццявіў каля 100 крушэнняў паяздоў.

К канцу 1941 г. налічвалася 2000 партызанскіх атрадаў і 90 тыс. партызанаў, куды ўваходзілі мясцовыя жыхары, байцы Чырвонай Арміі.

6 жніўня 1941 г. першымі ўзнагароджанымі бел. партызанамі былі Паўлоўскі і Гумашкоў.

У гарадах дзейнічалі падпольныя цэнтры. Быў створаны Мінскі падпольны гаркам КП(б)Б на чале з Кавалёвым.

К канцу 1941 г. пачатак 1942 г. — актывізаваўся партызанскі рух. Была ўтворана 1-я Беларуская партызанская брыгада, якой камандаваў Бацька Мінай (Шмыроў). Партызаны Міная, громячы фашыстаў, аднавілі Савецкую ўладу на тэрыторыі 15 сельскіх Саветаў. Гітлераўцы кінулі вялікія сілы супраць партызан, але не змаглі ліквідаваць партызанскую зону.

У пачатку 1942 г. важную ролю ў станаўленні і развіцці партызанскага руху на Беларусі адыгралі “Суражскія вароты” – 40-кіламетровы праход у лініі нямецкага фронту, які праіснаваў да верасня 1942 г. З вясны 1942 г. складваюцца партызанскія атрады, да канца 1942 г. налічвалася 56 брыгад. Партызанскі рух прыняў такія маштабы, што ўзнікла неабходнасць стварэння цэнтара. 30 мая 1942 г. быў утвораны цэнтральны штаб БШПФ партызанскага руху. Партызаны ўстанавілі кантроль за рухам на важнейшых чыгуначных магістралях Брэст—Гомель, Мінск—Орша, Мінск—Бабруйск, Полацк—Віцебск.

Разгарнулася “рэйкавая вайна”.

Рэйкавая вайна праходзіла ў 3 этапы:

1) *1 этап* — пачатак жніўня 1943 г., калі савецкія войскі пачалі наступленне пад Курскам.

2) *2 этап* рэйкавай вайны называўся “Канцэрт” — другая палавіна верасня-кастрычн. 1943 г., калі Чырвоная Армія ўступіла на тэрыторыю БССР.

3) *3 этап* пачаўся ў ноч 20 чэрвеня 1944 г., напярэдадні Беларускай наступальнай аперацыі, і працягваўся да поўнага вызвалення рэспублікі.

Партызаны вывелі са строю найбольш важныя чыгуначныя лініі і паралізавалі перавозкі ворага на ўсіх дарогах, а гэта мела вялікае значэнне ў ходзе наступлення Чырвонай Арміі.

Білет 11.

1. Беларусь у вайне 1812 года.

У 1812 годзе стаўленік буйной французкай буржуазіі, імператар Напалеон, які марыў аб сусветным панаванні, вераломна пачаў вайну супраць Расіі. Напалеон ставіў сваёй мэтай аслабіць Расію, захапіць Беларусь, Літву і частку Украіны. Свае першыя ўдары Напалеонаўская армія абрушыла на Беларусь. Меўшы значную перавагу ў сілах, Напалеон, імкнуўся знішчыць 1 і 2 рускія арміі, якія былі вымушаны адступаць ад заходняй граніцы ў глыб краіны. Адступаючы, рускія войскі ўпарта супраціўляліся ў жорсткіх баях каля Вараны і Судзевічы Гродзенскай губерні, пад мястэчкамі Вішнева, Карэлічы Віленскай губерні, паблізу мястэчка Мір

Мінскай губерні. Рускія войскі, стрымліваючы ворага, наносілі яму значныя страты.

15 ліпеня 1812 года адбылая ўпартая бітва пад Кобрынам. У гэтай бітве армія разбіла Саксонскі корпус Рэнье. У ліпені 1812 г. армія Баграціёна каля старога Быхава, а затым пад Салтанаўскай, што пад Магілёвам, далі бой французам. Дзякуючы бліскучаму манёўру Баграціёна рускія войскі пазбеглі варожага акружэння і адышлі да Смаленска. Захопнікі спальвалі беларускія гарады і вёскі, грабілі і забівалі мірных жыхароў. Напалеон хацеў пераўтварыць Беларусь у тылавую базу сваёй арміі. Ён загадаў будаваць у Смаргоні, Ракаве, Мінску, Барысаве, Оршы вялікія прадуктовыя склады. Быў створаны апарат упраўлення акупіраваннай тэрыторыяй. Ён складаўся з польскіх паноў, якія падпарадкаваліся французскаму камандванню. Беларускія сяляне выступілі супраць акупантаў, пачаўся партызанскі рух. Актуальна дзейнічалі партызанскі атрад вёскі Трасценкі Ігуменскага паэта і атрады сялян Барысаўскага павета. Напалеон вымушаны быў выдзяліць са сваіх галоўных сіл атрад у 10 тыс. чалавек і адправіць яго на падмацаванне сваіх сіл у Беларусі.

Пасля бітвы пад Барадзіно 26 жніўня 1812 года, захопу Масквы і адступлення, французы 4 лістапада аставілі Мінск, 9 лістапада — Барысаў, 12 лістапада — Магілёў, 14 лістапада пад вёскай Студзёнай французы пачалі пераправу праз Бярэзіну. Загінула 20 тыс. французай. 8 снежня 1812 г. расійскія войскі занялі Гродна. Вайна 1812 г. прынесла вялікія спусташэнні Беларусі: загінула шмат людзей, былі разбураны многія гарады і вёскі, амаль напалову зменшылася колькасць жывёлы. Пачаліся голад і эпідэміі. Аднак царскі ўрад і ў гэтых умовах працягваў адстойваць прыгонныя парадкі.

2. Аднаўленне і развіццё эканомікі Беларусі ў 1945—65 гг.

Развязаная гітлераўскай Германіяй вайна супраць СССР прынесла вялізарныя матэрыяльныя і людскія страты из Беларусі. У Беларусі загінуў кожны чацвёрты жыхар, а матэрыяльныя страты склалі звыш 75 млрд. руб., разбурана большасць гарадоў (Мінск, Брэст, Гродна).

Знішчаны:

- а) 10 тыс. прамысловых прадпрыемстваў, усе электрастанцыі;
- б) больш за 6 тыс. км. чыгункі;

в) значная частка мастоў, дарог;

Прышла ў заняпад сельская гаспадарка, не хапала жылля.

Працэс аднаўлення перыяду распачаўся ў канцы 40-х пачатку 50-х гг.

Галоўная ўвага была сканцэнтравана на развіцці цяжкай прамысловасці. К 50-м гг. прамысловая прадукцыя перавысіла даваенны перыяд, гэта значыць 1940 г., на 20%.

Асвоены ўпершыню выпуск:

аўтамабіляў, аўтапрыцэпаў, трактараў, веласіпедаў, торфаўборачных машын.

Далейшае развіццё атрымала лёгкая прамысловасць.

Былі пабудаваны Мінскі і Гродненскі суконныя камбінаты, абутковыя, трыкатажныя прадпрыемствы, ільназаводы, развівалася харчовая прамысловасць.

Спачатку 50-х гг. пачала развівацца НТР — навукова-тэхнічная рэвалюцыя, якая захапіла ўсе краіны свету. Савецкая краіна адставала ад краін захаду, але ж яе кіраўніцтва заўсёды імкнулася да таго, каб пераадолець адставанне.

Тэхнічны прагрэс закрануў у першую чаргу машынабудаванне, металаапрацоўчую прамысловасць, хімічную і нафтахімічную прамысловасць.

З'явілася новае абсталяванне, канвеерна новая тэхналогія, аўтаматыка.

Было пабудавана каля 150 новых буйных прадпрыемстваў: Аршанскі завод швейных машын, Віцебская шаўкаткацкая фабрыка.

Значна павялічылася прадукцыйнасць працы — прадукцыя машынабудавання вырасла ў 5,4 разы; вытворчасць электраэнергіі і цеплаэнергіі ў 3 разы.

Новым тэхналагічным абсталяваннем папоўніліся гіганты беларускай індустрыі: аўтамабільны, трактарны, мотавеласіпедны, падшыпнікавыя заводы, выпуск прадукцыі хімічнай і гумаазбеставай прамысловасці ў 3,7 раза.

На буйных электрастанцыях былі ўстаноўлены магутныя аграгаты, укараняліся механічныя канвееры.

Высокамеханізаванымі сталі галіны лёгкай прамысловасці. Аднак, негледзячы на высокія тэмпы росту ў прамысловай вытворчасці рэспублікі к сярэдзіне 50-х гг. комплексная механізацыя не атрымала значнага распаўсюджвання, так як побач з вы-

сокамеханізаванымі тэхналагічнымі працэсамі выкарыстоўвалася ручная праца.

Вельмі важным для развіцця прамыловасці быў перыяд с сярэдзіны 50-х гг. да сярэдзіны 60-х гг. У гэты час было ўведзена 450 буйных прамысловых прадпрыемстваў:

аўтазавод у Жодзіне, завод аўтаматычных ліній у Мінску, Васілевіцкая ДРЭС, два Салігорскія калейныя камбінаты, Полацкі нафтапрацоўчы завод, Гомельскі суперфасфатны завод, Мінскі матарны, Баранавіцкі баваўняны заводы.

Адраджэнне сельскай гаспадаркі ажыццяўлялася ў цяжкіх умовах, таму што не было неабходнай сельскагаспадарчай тэхнікі, за гады вайны былі значныя людскія страты, існавала картачная сістэма прадуктовага забяспячэння насельніцтва.

Сельская гаспадарка аказалася ў цяжкім крызісе не толькі ў сувязі з ваеннымі разбурэннямі, але і са стратамі, якія былі нанесены прымусовай калектывізацыяй, якая прывяла да ліквідацыі сялянства, якое з'яўлялася прадукцыйнай сілай зямлі.

Акрамя гэтага з 50-х гг. пачаўся адток моладзі на будоўлі ў гарады. І толькі з сярэдзіны 50-х гг. пачаліся станоўчыя зрухі:

а) павысіліся закупачныя цэны на сельскагаспадарчую прадукцыю;

б) больш з'явілася тэхнікі на сяле;

в) вёска атрымала рост сельскагаспадарчай вытворчасці.

Нягледзячы на працоўны гераізм беларускага народа, гэтыя поспехі не маглі ў поўным памеры забяспечыць патрэбы насельніцтва ў прамысловай і сельска-гаспадарчай прадукцыі.

Білет 12.

1. Адмена прыгоннага права на Беларусі.

У канцы XVIII ст. першай палове XIX ст. на Беларусі, як і ва ўсёй Расіі, феадальна-прыгонніцкі лад пачаў разлагацца, узніклі новыя капіталістычныя адносіны. У прамысловасці ўзрасла колькасць мануфактур з выкарыстаннем вольнанаёмнай працы. У 20-я гады былі пабудаваны першыя фабрыкі. Найбольш распаўсюджанымі былі прадпрыемствы па пераапрацоўцы чэшскай сыравіны, вінакурні, цукровыя, мукамольныя, суконныя фабрыкі. У сярэдзіне XIX ст. на шэрагу фабрык сталі ўжываць пара-

выя рухавікі. Праводзіліся работы па паляпшэнню шляхоў зносін, што садзейнічала ўключэнню беларускай гаспадаркі ва ўсерасійскі рынак. Будаваліся каналы: Агінскі, Бярэзінскі, Дняпра-Бугскі, шасэйныя дарогі: Маскоўска—Варшаўская, Пецяўбургска-Кіеўская. Ва ўнутраным гандлі ўзрасла роля кірмашоў, базараў. Узрасла роля гарадоў Беларусі. Насельніцтва складала 320 тыс. чалавек. Буйнымі гарадамі Беларусі былі: Віцебск, Мінск, Гродна, Магілёў. З Беларусі вывозілі пераважна лён, збожжа, спірт, сала, лес. У Беларусь прывозілі прамысловыя вырабы, прадметы роскошы. У сельскай гаспадарцы памешчыкі ўсё больш звязваліся з рынкам, павялічылася плошча ворыўных зямель, пашыралася плошча тэхнічных культур, ільну, канапель, бульбы, цукровых буракоў. Узнікла авечкагадоўля, свінагадоўля. Пачалі выкарыстоўвацца сельскагаспадарчыя машыны. Сяляне акрамя асноўнай працы пачалі займацца і прамысловасцю. Пачаўся працэс расслаення сялянства на зямельных і беззямельных (цяглавыя, агароднікі, бабылі).

Далейшаму развіццю капіталістычных адносін у эканоміцы пашкаджала феадальная сістэма і прыгоннае права. Каб павялічыць прыбытак маёнткаў, яны пашыралі пасевы за кошт сялянскіх надзелаў, павялічвалася паншчына. Сяляне ўсё больш разараліся, хутка расла запазычанасць памешчыцкіх маёнткаў.

Спробы правесці рэформы ў 30—40 гады не прынеслі выніку. Адным з ярскіх паказчыкаў нарастаючага крызісу быў сялянскі рух. У першай трэці XIX ст. адбылося 46 сялянскіх хваляванняў. Царызм зразумеў, што неабходна пайсці на некаторыя ўступкі. І ў 1861 годзе ўрад пачаў адмену прыгоннага права.

19 лютага 1861 г. адбылася адмена прыгоннага права. Цар Аляксандр II падпісаў маніфест і палажэнне аб вызваленні сялян ад прыгоннай залежнасці. Яны атрымалі асабістую волю, правы чалавека, фармальна таксама незалежнасць ад пана. У абшчыне выбіралі старасту, валасное праўленне, валаснога старшыню і суддзю. У асноўным яны займаліся зборам падаткаў. Сяляне атрымлівалі надзел зямлі, але калі да рэформы гэты надзел быў больш, чым па закону пасля рэформы, то лішнюю частку адразалі і перадавалі памешчыку. Чэлядзь, якая працавала ў яго доме, зямлю не атрымлівала. Паводле закона селянін павінен быў заплаціць памешчыку выкуп і за зямлю, і за сваю волю. Грошай у сялян не было, таму яны станавіліся часовааба-

вязаныя і залежылі ад памешчыкаў да таго часу, пакуль не выплацяць грашовую суму. Таму дзяржава аказала дапамогу сялянам: сяляне плацілі 20% памешчыку, а астатнія 80% — плаціла дзяржава. Сяляне рабіліся залежнымі ад дзяржавы на працягу 49 гадоў. Выкупіць свае надзелы сяляне маглі толькі праз 9 гадоў, а да гэтага часу заставаліся на паншчыне і чыншу. Усё гэта вызвала абурэнне сялян. У 1862 годзе на Беларусі адзначаны 152 выступленні сялян. Паўстанне 1863 года пад кіраўніцтвам Каліноўскага прымусіла царскі ўрад пайсці на ўступкі. 31 мая 1863 года часова палепшылася становішча сялян: сяляне пераводзіліся ў разрад уласнікаў зямлі, выкупныя плацяжы зніжаліся на 70%. Гэта садзейнічала больш хуткаму развіццю на Беларусі капіталістычных адносін. У 1867 годзе былі пераведзены з аброку на абавязковы выкуп і дзяржаўныя сяляне. Больш паловы зямлі аказалася ў руках памешчыкаў.

Рэформа 1861 года з'явілася пераломным момантам паміж эпохамі ў гісторыі Беларусі — феадалізмам і капіталізмам. Асабістае вызваленне ліквідавала манаполію памешчыкаў на эксплуатацыю сялянскай працы, садзейнічала больш высокаму росту рынку рабочай сілы для капіталізму як у прамысловасці, так і ў сельскай гаспадарцы. Умовы рэформы забяспечвалі памешчыкам і сялянам пераход ад прыгонніцкай гаспадаркі да капіталістычнай. Буржуазная па зместу рэформа 1861 г. захавала разам з тым шматлікія прыгонніцкія перажыткі, асноўным з якіх на Беларусі з'яўлялася памешчыцкае землеўладанне.

2. Вызваленне Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Атрымаўшы перамогу ў Курскай бітве, Чырвоная Армія распачала наступленне на фронце ад Невеля да Чорнага мора. З восені 1943 г. яна ўступіла на тэрыторыю Беларусі і быў вызвалены першы раённы цэнтр БССР — г. Камарын.

Асенне-зімовае наступленне савецкіх войск прынесла поўнае або частковае вызваленне 36 раёнаў і двух цэнтраў: Гомелю і Мазыру. Наступаючым часцам Чырвонай Арміі дапамагалі падпольшчыкі і партызаны. Яны паралізавалі рух на чыгунках, удзельнічалі ў вызваленні Калінкавіч, Васілевіч, Лельчыцаў, таксама не дазвалялі ворагу рабаваць і спальваць вёскі, выводзіць на катаргу жыхароў.

У 1944 г. пачаўся завяршальны этап Вялікай Айчыннай вайны. Адбылося поўнае ізгнанне акупантаў з савецкай зямлі, вызваленне народаў Еўропы ад фашысцкага рабства, крушэнне гітлераўскай Германіі.

Значную ролю ў рашэнні задач на гэтым этапе адыграла Беларуская наступальная аперацыя пад назвай «Багратыён». Каб яе ажыццявіць, удзельнічалі войскі 1-га Беларускага (камандуючы — генерал арміі Ракасоўскі), 2-га Беларускага (камандуючы — генерал-палкоўнік Захараў), 3-га Беларускага (камандуючы — генерал-лейтэнант Чарняхоўскі) і 1-га Прыбалтыйскага (камандуючы — генерал арміі Баграмян), таксама Дняпроўская флатылія, авіяцыя далёкага дзеяння, партызанскія атрады.

У Беларусі была сканцэнтравана магутная групоўка фашысцкіх войск, асноўную сілу якой складала група армій «Цэнтр» (камандуючы — Буш).

Супраць арміі «Цэнтр» быў нацэлены ўдар вялізарнай сілы.

Дзеянні франтоў каардынаваў Маршал Савецкага Саюза Жукаў Георгій Канстанцінавіч. Савецкія войскі пераўзышлі праціўніка па жывой сіле, больш чым у 2 разы па гарматах, мінамётах і ў 3 разы па баявых самалётах.

З вясны 1944 г. разгарнулася старанная падрыхтоўка да наступлення.

Наступленне пачалося раніцай 23 чэрвеня 1944 г. Да канца чэрвеня быў вызвалены Віцебск, Орша, Магілёў, штурмам 3 ліпеня быў вызвалены Мінск. Першым уварваўся ў Мінск танк камандзіра ўзвода Фролікава, ён прамчаўся па Савецкай вуліцы. У баях на вуліцах горада вызначыўся камандзір танкавага ўзвода Колычаў. Яму ўдалося захапіць мост праз Свіслач, па якому танкі прайшлі ў цэнтр горада. Колычаў і генерал Будзёны сталі першымі ганаровымі грамадзянамі г. Мінска.

Галоўныя сілы варажай групы «Цэнтр» аказаліся ў так званым «Мінскім катле». 7 дзён кіпеў кацёл. Фашысцкім войскам так і не ўдалося вырвацца — 70 тыс. гітлераўцаў было забіта і 35 тыс. узята ў палон. 28 ліпеня быў вызвалены Брэст.

Нямецка-фашысцкія захопнікі былі выгнаны з беларускай зямлі. Спецгрупа генеральнага штаба Чырвонай Арміі выратавала ад знішчэння будынкі Дома ўрада, ЦК Кампартыі Беларусі, Акруговы дом афіцэраў і інш. У знак пашаны збудаваны помнік у гонар воінаў, якія вызвалялі Беларусь «Курган Славы».

Пасля вызвалення Беларусі пачаліся аднаўленчыя работы ў рэспубліцы.

Білет 13.

1. Сацыяльна-эканамічнае развіццё Беларусі ў першай палове XIX ст. Крызіс феадальна-прыгоніцкага ладу.

У канцы XVIII ст. — першай палове XIX ст. на Беларусі адбываліся агульныя для Расійскай імперыі працэсы, якія вялі да распаду феадальна-прыгонніцкіх адносін і зараджэнню капіталізму. Пра гэта сведчылі поспехі прамысловасці: узрастала колькасць мануфактур, на многіх з іх пачала выкарыстоўвацца вольнанаёмная праца. Першыя фабрыкі былі пабудаваны ў 20-я гг. XIX ст. Яны займаліся вырабам сукна. Найбольш распаўсюджанымі былі прадпрыемствы па пераапрацоўцы сельскагаспадарчай сыравіны, вінакурання, цукравыя і інш. У сярэдзіне XIX ст. на шэрагу фабрык сталі ўжывацца першыя перадавыя рухавікі.

У канцы 50-х гг. на Беларусі налічвалася 549 капіталістычных прадпрыемстваў з 5 — 6 тыс. рабочых, з якіх вольнанаёмныя складалі 43%.

Праводзіліся работы па паляпшэнню шляхоў адносін, што садзейнічала ўключэнню беларускай гаспадаркі ва ўсерасійскі рынак. За перыяд 1825 — 1861 гг. насельніцтва гарадоў Беларусі павялічылася са 151 тыс. да 320 тыс. чалавек. На экспарт у Беларусі пераважала збожжа, спірт, гарэлка, сала, лес. На Беларусь прывозілі прамысловыя тавары.

Новыя з'явы ў эканоміцы, звязаныя з фарміраваннем капіталістычных адносін, адзначаліся і ў беларускай вёсцы. Сельская гаспадарка ўсё больш звязвалася з рынкам, павялічвалася плошча ворыўных зямель, пашыраліся пасевы тэхнічных культур, узрасла вага бульбы, цукравых буракоў, у шэрагу памешчыцкіх гаспадарак пачалі выкарыстанне сельскагаспадарчых машын. Прапагандаваліся новыя метады земляробства. У 40-х гг. у Горках (Магілёўская губернія) быў адчынены першы ў Расіі земляробчы інстытут. Сяляне займаліся і промысламі, наймаліся на розныя работы, пашыраліся іх маёмаснае рассяленне: выдзяляліся зможныя сяляне, якія арандавалі мельніцы і вялі гандаль. Далейшае развіццё прагрэсіўных з'яў у эканоміцы стрымлівалася па-

наваннем феадальнай сістэмы, існаваннем прыгоннага права. Памешчыкі з мэтай павялічэння прыбытковасці маёнткаў пашыралі пасевы за кошт сялянскіх падзелаў, але вынікаў не было. З 1820 г. па 1850 г. сяляне ўсё больш разараліся, не маглі несці павіннасці. Хутка расла запазычанасць памешчыцкім маёнткам.

Адным з яскравых паказчыкаў нарастаючага крызісу існаваўшай сэтэмы быў сялянскі рух. Калі ў першай трэці XIX ст. адбылося 46 найбольш буйных сялянскіх хваляванняў, то ў другой трэці – больш за 90. Прычым на Беларусі сацыяльна-класавыя супярэчнасці ўзмацніліся нацыянальна—рэлігійнай варожасцю паміж сялянамі і панами. У той жа час дэмакратычныя колы шляхты разгортвалі сярод насельніцтва антыцарскую агітацыю (Смаргонь — 40-я гг. выступлення сялян). Усё гэта абвастрала крызіс прыгонніцкага ладу і вымушала царызм праводзіць больш гібкую сацыяльна-эканамічную палітыку.

Ініцыятарам першых рэформ быў міністр дзяржаўных маёмасцей Расійскай імперыі — Кісялёў. 28 снежня 1839 г. былі падпісаны законы аб новай сістэме кіравання і люстрацыі (апісанні дзяржаўных маёмасцей), дзяржаўных маёнткаў у заходніх губернях. Знішчаліся павіннасці сялян і павялічваліся іх зямельныя надзелы. У 40 — 50 гг. яны былі пераведзены з паншчыны на аброк. У памешчыцкіх маёнтках уводзіліся інвентары, якія вызначалі памеры падзелаў і павіннасцей сялян. Аднак гэтыя палавінчатыя меры не закраналі ў цэлым феадальных парадкаў, а таму іх ліквідацыя заставалася жыццёва неабходнай мерай, як у гаспадарчых, так і ў палітычных адносінах.

2. Культура Беларусі ў 1945—1965 гг.

Культурнае жыццё беларускага народа ў першае дзесяцігоддзе працякала ў цяжкіх умовах. За гады вайны навука, культура, адукацыя прыйшлі ў заняпад.

Былі знішчаны будынкі, дзеці не маглі атрымаць адукацыю (станавіліся пераросткамі), вучыліся ў зямлянках, на адкрытых пляцоўках, без падручнікаў і пісьмовых прылад.

Вышэйшая і сярэдняя спецыяльная школа Беларусі ў час гітлераўскай акупацыі таксама прыпыніла сваю дзейнасць, таму што многія дзеячы культуры эвакуіраваны былі ў Расію ці пайшлі на фронт.

Ужо з 1945 г. пачалося адраджэнне навукі, культуры і адукацыі.

Пачалі рамантаваць школы, у 1945 — 46 гг. іх было адноўлена каля 80%; з'явіліся падручнікі, пісьмовыя прылады; пачалі працаваць вышэйшыя навучальныя ўстановы (ВНУ): Беларускі інстытут народнай гаспадаркі, Беларускі Дзяржаўны Універсітэт, інстытут фізкультуры, з Яраслаўя пераехаў медыцынскі інстытут (быў эвакуіраваны ў час вайны).

У 1955—65 гг. значна пашыралася значэнне народнай адукацыі ў сувязі з развіццём НТР (навукова-тэхнічнай рэвалюцыі)

У 1959 г. была ўведзена васьмігадовая адукацыя, адкрываліся школы-інтэрнаты, школа рабочай моладзі, прафесійна-тэхнічныя вучылішчы, якія рыхтавалі кваліфіцыраваныя кадры.

Значныя поспехі былі ў БДУ (Беларускім Дзяржаўным Універсітэце).

Рэпрэсіі 30-х гадоў, а потым вайна прывялі да значнага скарачэння пісьменнікаў. У 1945 г. іх было ўсяго 47 чалавек.

У 1945 — 55 гг. быў моцны ідэалагічны кантроль, гэта значыць сам змест творчасці пісьменнікаў вызначаўся пастановамі ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б), прыказвалі, што пісаць і як пісаць; пачалася новая хваля рэпрэсій; адбывалася фарміраванне стэрэатыпаў.

Галоўнай тэмай беларускай літаратуры была вайна, паказ народнага подзвігу, яго гераізму, яго патрыятызму. Але ў многіх творах не паказвалася праўда (пралікі, статэі).

К. Чорны пачаў пісаць у сваім рамане “Млечны шлях” аб розуме і лёсе народа ў час вайны. І. Мележ — у гэты час напісаў раман “Ноччу”, І. Шамякін — “Глыбокая плынь”, М. Лынькоў — “Векапомныя дні” (галоўны герой — Заслонаў). Цікавыя творы стварылі беларускія драматургі. (Губарэвіч — “Брэсцкая крэпасць”). У 1953 г. пасля смерці Сталіна наступіла адліга. Пачалося паслабленне таталітарнага рэжыму, таксама пачалася рэабілітацыя ахвяр сталінскага ГУЛАГА, беларускіх пісьменнікаў.

Была рэабілітавана і вернута беларускай літаратуры творчасць Ц.Гартнага, М.Гарэцкага, М.Чарота. Пачаўся росквіт творчай дзейнасці П.Броўкі, М.Танка, А.Куляшова, І.Мележа, А.Адамовіча, А.Макаёнка.

Тэма вайны знайшла глыбокае адлюстраванне ў творчасці В.Быкава. Ён вельмі многа зрабіў, каб данесці да сучаснасці праўду аб вайне. У сваіх апавяданнях “Трэцяя ракета”, “Здрада”, “Жураўліны крык”, якія выйшлі ў 60-я гады, ён выказвае подзвігі простых людзей, іх душэўную павагу да таварышаў, выступае супраць

здрадніцтва, эгаізму, кар'ерызму і бессардэчнасці на вайне. Беларускую гісторыю ў сваіх творах паказаў Караткевіч, які напісаў “Каласы пад сярпом тваім”, І. Мележ “Людзі на балоце”.

У 1945 г. дзейнічала 12 тэатраў, кансерваторыя, 6 музычных школ, 4 музычныя і харэаграфічныя вучылішчы, кінастудыя Беларусьфільм. У 1945 г. былі створаны тэатральныя студыі. У Мінску пры беларускім тэатры Я. Купалы і ў Віцебску пры беларускім тэатры Я. Коласа развівалася беларуская драматургічная класіка.

Непаўторныя вобразы стварылі выдатныя акцёры Глебаў, Ржэцкая, Платонаў, Станюта.

У 1955 — 65 гг. пачаўся ўздым тэатральнага мастацтва. Былі пастаўлены пьесы “Лявоніха на арбіце” Макаёнка, “Сэрдца на далоні” І. Шамякіна. Усе яны імкнуліся паказаць праўду жыцця.

Таксама развівалася музычнае мастацтва. Вельмі цікавыя творы стваралі беларускія кампазітары Аладаў, Цікоцкі, Алоўнікаў, Вагнер (песні, сімфоніі, творы, оперы, балеты).

У гэтыя годы мастакоў таксама цікавіла тэма вайны.

У 1955—65 гг. вялікую вядомасць набывалі творы М. Савіцкага (вайна).

Вызначальны манументалізм характэрны для вядомага жывапісца Я. Зайцава (“Парад беларускіх партызан у 1944 г. у Мінску”), В. Волкава (“Мінск 3 ліпеня 1944 г”). І. Ахрэмчыка (“Абаронцы Брэсцкай крэпасці”). Манументанізм характэрны быў і для архітэктуры. У гэты час сталі вядомымі скульптар З. Азгур, архітэктары А. Воінаў, У. Кароль.

Білет 14.

1. Паўстанне 1863 г.

На прэдадні паўстання 1863 года ў Польшчы і Беларусі аформіліся 2 напрамкі: “белыя” і “чырвоныя”.

“Белыя” (партыя землеўладальнікаў шляхты і буржуазіі) выступалі за аднаўленне Польшчы ў межах 1772 г.

“Чырвоныя” (беззямельная шляхта, інтэлегенцыя, студэнцтва) барацьбу за незалежнасць звязвалі з вырашэннем аграрнага пытання. У свой час “чырвоныя” дзяліліся на левых — прадстаўнікоў рэвалюцыйна-дэмакратычных колаў і “правых” — памяркоўных.

Для кіраўніцтва паўстаннем вясной 1862 г. у Варшаве быў створаны *Цэнтральны Нацыянальны камітэт (ЦНК)*, а летам у Вільні — *Літоўскі правінцыяльны камітэт (ЛПК)*. ЛПК узначаліў вядомы беларускі рэвалюцыянер-дэмакрат — К. Каліноўскі.

Разам с В. Урублеўскім К. Каліноўскі ў 1862—1863 гг. выдаваў на бел. мове газету “Мужыцкая праўда” (усяго выйшла 7 нумароў). Газета растлумачвала сялянам прыгонніцкі характар рэформы, заклікала іх да паўстання.

Паўстанне пачалося 22 студзеня 1863 года ў Варшаве. ЦНК абвясціў маніфест і 2 зямельных дэкрэты, у якіх абвешчлася свабода і роўнасць грамадзян, спынялася выконванне сялянамі феадальных павіннасцей, ва ўласнасць сялян перадаваліся надзелы, якімі яны карысталіся. Памешчыкі за гэта атрымалі грашовую дапамогу.

1 лютага 1863 года паўстанне падтрымаў ЛПК і К. Каліноўскі звярнуўся да насельніцтва Беларусі і Літвы з заклікам падняцца на ўзброеную барацьбу.

У сакавіку 1863 г. “белыя” захапілі кіраўніцтва паўстаннем у свае рукі. У сакавіку 1863г. па ўказанню ЦНК быў створаны “Адзел кіраўніцтва правінцыямі Літвы” замест распушчанага ЛПК.

У маі паўстанне ў Мінскай, Магілёўскай і Віцебскай губерніях было задушана, генерал-губернатарам края быў назначаны М.М.Мураўёў. Тады ж былі створаны змяненні ў “Палажэнні 19 лютага”, — шэраг указаў, каб заспакоіць сялян.

У чэрвені 1863 года кіраўніцтва паўстаннем зноў пераходзіць у рукі Чырвоных. Аднак ажывіць паўстанне ўжо не ўдалося.

28 жніўня 1863 года кіраўніцтва паўстаннем аддало загад аб спыненні ваенных дзеянняў. Паўстанне было задушана.

У студзені 1864 года К. Каліноўскі быў арыштаваны. Знаходзячыся ў турме, мужны рэвалюцыянер звярнуўся да народа з “Пісьмамі з-пад шыбеніцы”, у якіх заклікаў працягваць барацьбу. 22 сакавіка 1864 г. К. Каліноўскі быў павешаны ў Вільні.

Па сваіх мэтах і характару гэта была буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя, якая была накіравана супраць самадзяржаўя, рэшткаў прыгоннага права, нацыянальнага прыгнёту і саслоўнай няроўнасці. Яна прымусіла царскі ўрад пайсці на найбольш выгадныя ўмовы правядзення сялянскай рэформы ў Беларусі і Літве. Паўстанне аказала вялікі ўплыў на ажыўленне рэвалю-

цыйнага руху ў Расіі і Западнай Еўропе і садзейнічала абурэнню нацыянальнай свядомасці беларускага народа.

2. Удзел Беларусі ў заснаванні і дзейнасці ААН.

ААН — Арганізацыя Аб'яднаных Нацый.

1. ААН займаецца вырашэннем міжнародных пытанняў.

2. 27 сакавіка 1945 г. міжнародная канферэнцыя ў Сан-Францыску заснавала ААН.

3. У гэты час было прынята рашэнне аб уключэнні БССР і УССР у лік краін, заснавальніц гэтай арганізацыі. Раўнапраўным членам ААН прызнавалася БССР за вялікі ўклад у разгром фашызму і панесеныя ёю ў ходзе вайны каласальныя людскія ахвяры і матэрыяльныя страты.

4. Нягледзячы на адсутнасць дзяржаўнага суверынітэту, *членства Беларусі ў складзе ААН аб'ектыўна адыгрывала станойчучую ролю. Яно пашырала:*

а) яе міжнародная дыяпазон;

б) садзейнічала ўстанаўленню і развіццю сувязей і кантактаў з іншымі краінамі;

в) садзейнічала набыццю дыпламатычнай культуры;

г) садзейнічала вывучэнню і абагульненню вопыту іншых краін на аснове непасрэднага назірання за працэсамі, якія адбываліся ў свеце;

д) у прыватнасці па прапанове БССР у 1946 г. Генеральная асамблея ААН прыняла рэзалюцыю “Аб выдачы і пакаранні ваенных злачынцаў”.

5. Практычнай карысцю ўваходжання рэспублікі ў ААН для беларускага народа з'явілася прыняцце яе ў склад членаў адміністрацыі дапамогі і адраджэння Аб'яднаных нацый і атрымала ад гэтай арганізацыі дапамогі ў якасці паставак тавараў машын і іншага абсталявання, хаця дапамога насіла абмежаваны характар, але паступіла яна ў найбольш цяжкі час, таму мела важнае значэнне.

Галоўным вынікам змен, якія адбываліся ў знешнепалітычным жыцці Беларусі ў пасляваенны перыяд з'явіўся выхад праз членства ў ААН на шырокую міжнародную арэну. Пачалі дзейнічаць:

1. Пастаянныя прадстаўніцтвы рэспублікі ў ААН і яе спецыялізаваных органах такіх, як:

а) ЮНЕСКА (арганізацыя аб'яднаных нацый па пытаннях адукацыі, навукі і культуры);

- б) МАП (міжнародная арганізацыя працы);
- в) МСЭ (міжнародны саюз электрасувязі);
- г) устанавіліся непасрэдныя кантакты і сувязі дэлегацый Беларусі з дэлегацыямі іншых краін;
- д) развіваліся культурныя сувязі з дзяржавамі свету.

Білет 15.

1. Развіццё капіталістычных адносін у Беларусі ў другой палове XIX ст. — пачатку XX ст.

Пасля адмены прыгоннага права галоўнай галіной эканомікі Беларусі заставалася *сельская гаспадарка*, асаблівасцю якой было спалучэнне капіталістычных адносін з перажыткамі феадалізму. Беларусь выбрала прускі шлях развіцця, пры якім буйная памешчыцкая гаспадарка перарастала ў буржуазную.

У развіцці сельскай гаспадаркі Беларусі можна вылучыць два перыяды. Першы — 60—70-ыя гады, другі — 80—90-ыя гады. Першы перыяд характарызуецца шырокім распаўсюджаннем ў памешчыцкіх і сялянскіх гаспадарках адрабочачнай сістэмы, сутнасць якой заключаецца ў апрацоўцы памешчыцкай зямлі сялянскім інвентаром за прадстаўленне сялянам у арэнду ворыўнай зямлі і іншых угодзяў.

Існавала і капіталістычная форма гаспадарання, якая заключалася ў найме рабочых, якія апрацоўвалі зямлю інвентаром уласніка. Заснаваныя на гэтай сістэме гаспадаркі набывалі гандлёва-прадпрымальніцкі характар. Яны ўводзілі шматпольныя севазвароты, пародзістую жывёлу, палепшаныя прылады працы і г.д.

У 80—90-ых гадах — сусветны эканамічны крызіс, які выклікаў зніжэнне цэн на хлеб. Сельская гаспадарка пачала спецыялізавацца на вытворчасці тэхнічных культур (бульбы, ільну і інш.) і мясамалочнай жывёлагадоўлі.

Важным відам капіталістычнай прадпрымальнасці як у памешчыкаў, так і ў заможных сялян з'яўлялася вінакурства.

Развіццё гандлёвага земляробства, спецыялізацыя яго па асобных галінах пашыралі абмен паміж земляробствам і прамысловасцю. Гэта садзейнічала развіццю ўнутранага рынку.

Колькасць малатаварных маёнткаў, заснаваных на адрабочанай сістэме, паступова скарачалася.

Развіццё капіталістычных адносін у вёсцы ўзмацніла працэс сацыяльнага рассялення вёскі. З аднаго боку, расла сельская буржуазія, з другога — павялічвалася маламаёмаснае сялянства.

Тысячы сялян-беднякоў ішлі ў адходныя промыслы — на будаўніцтва чыгунак, у шахты Дамбаса. Заможнія сяляне вялі сваю гаспадарку, выкарыстоўваючы наёмную працу.

Развіццё капіталізму ў *прамысловасці* Беларусі прайшло тры галоўныя стадыі: дробныя гандлёвыя вытворчасць, капіталістычная мануфактура, фабрыка.

У 60-ыя гады пераважала дробная прамысловасць, у асноўным прадпрыемствы рамёснага і мануфактурнага тыпу. Сярод мястэчковых і гарадскіх рамеснікаў былі прадстаўнікі розных прафесій — булачнікі, кандытары, мяснікі, краўцы, шаўцы, ткачы і інш. К канцу XIX ст. іх рамяство дала 34,5% валавой прадукцыі ўсёй прамысловасці Беларусі.

У сярэдзіне 60 — 70-ых г.г. XIX ст. шмат прамысловых прадпрыемстваў Беларусі знаходзілася на стадыі капіталістычнай мануфактуры, якая вырастала на аснове сялянскіх промыслаў і гарадскога рамяства. У канцы XIX ст. мануфактуры пераважалі ў гарбарнай, ганчарнай, цагельнай вытворчасці, суконнай, шкляной і тытунёвай прамысловасці і давалі 32,5% валавой прадукцыі ўсёй прамысловасці Беларусі.

У гэты час асноўным відам прамысловасці становіцца фабрычна-завадская вытворчасць. Фабрыка выцясняла са сферы вытворчасці і рамяства і мануфактуру.

Асаблівасцю развіцця прамысловасці Беларусі было тое, што цяжкая прамысловасць развівалася марудней, чым лёгкая. Вядучае месца займалі прадпрыемствы, звязаныя з пераапрацоўкай сельскагаспадарчай сыравіны, прадуктаў жывёлагадоўлі (гарбарная, шарсцяная), валанкністых рэчаў і ільну (канпель), запалкавая, папяровая і іншыя. Найбольш буйнымі прадпрыемствамі былі Віцебская льнопрадзільная фабрыка “Дзвіна”, Добрушская папяровая, Пінская і інш.

У эканоміцы Беларусі ўзмацнілася роля банкаў. Вядучае месца належала Мінскаму камерцыйнаму банку. Сваё аддзяленне ў Беларусі мелі Дзяржаўны, Азова-Данскі і Віленскі камерцыйны банк.

Такім чынам, на Беларусі атрымалі развіццё галіны прамысловасці, заснаваныя на пераапрацоўцы сельскагаспадарчай, лясной і мясцовай мінеральнай сыравіны, а таксама рамёсла-кустарныя промыслы. У сістэме агульнарасійскага капіталізму Беларусь уяўляла рэгіён з высокаразвітай лёгкай прамысловасцю.

Паскаральным фактарам развіцця прамысловасці Беларусі з'яўлялася чыгуначнае будаўніцтва. Асобныя чыгуначныя лініі на тэрыторыі Беларусі былі пабудаваны ў 70—90-я гг.: Маскоўска-Брэсцкая, Рыга-Арлоўская, палескія дарогі. Гэта садзейнічала ўмацаванню эканамічных сувязей Беларусі з цэнтральнымі губернямі Расіі, Масквой, Пецярбургам, Кіевам і іншымі гарадамі. З'явілася аснова для складвання ўнутранага беларускага рынку.

Будаўніцтва чыгунак прывяло да хуткага развіцця гарадоў: Мінск, Віцебск, Гродна, Брэст, Гомель, Жлобін і іншыя гарады ператварыліся ў буйныя гандлёва-прамысловыя цэнтры.

У другой палове XIX ст. на Беларусі адбывалася фарміраванне асноўных класаў: пралетарыяту і буржуазіі. Асноўнымі крыніцамі фарміравання рабочага класа Беларусі, былі збыднёлыя сяляне, мяшчане, рамесленікі, дробныя гандляры. Кадры прамысловых рабочых фарміраваліся з мясцовага насельніцтва. Асаблівасцю структуры рабочага класа з'яўлялася распыленасць яго па дробных прадпрыемствах і адносна невялікая колькасць рабочых, занятых у буйной прамысловасці. Рабочы клас па свайму саставу быў шматнацыянальным.

Прамыслова-гандлёвая буржуазія на Беларусі фарміравалася з ліку памешчыкаў, якія ўкладвалі свой капітал у прамысловую вытворчасць, вярхушкі рамеснікаў-саматужнікаў, а таксама купецтва і заможных сялян. Буржуазія, таксама была неаднароднай па-свайму нацыянальнаму саставу. У сістэме расійскага капіталізму беларуская буржуазія займала падначаленае становішча, што вызначыла яе палітычную несамастойнасць.

Такім чынам, капіталізм развіваўся як у прамысловасці, так і ў сельскай гаспадарцы, з адметнымі для яго рысамі.

2. Грамадска-палітычнае жыццё ў рэспубліцы ў 1965—1988 гг.

У другой палове 60-х гг. пачаўся адыход ад ліберызацыі грамадска-палітычнага жыцця:

а) стала павялічвацца роля партыі (КПСС, КПБ), як у палітычным, так і ў эканамічным жыцці. З 1971 г. партыйная арганіза-

цыя атрымалі магчымасць кантраляваць дзейнасць адміністрацыі прадпрыемстваў.

б) Узмацняўся партыйны кантроль за сродкамі масавай інфармацыі, работай клубаў, тэатраў і г.д.

в) Узмацнілася барацьба з іншадумцамі. Пісьменнікаў Васіля Быкава і Карпюка абвінавацілі ў палітычна-нездоровым настроі. Быкава абвінавацілі і ў паклёпе на Савецкую Армію.

Таму ўстанавілі тайны нагляд, праглядалася перапіска, праслухоўваліся іх тэлефоны. Вось так рабілі добрасумленных, але непажаданых уладам людзей ворагамі (так дзейнічалі ў гэты час партыя і Камітэт Дзяржаўнай Бяспекі).

г) Роля Саветаў была прыніжана, выбары ў Саветы былі безальтэрнатыўныя, усё прадумана і зацверджана. Фармальна ажыццяўлялі сваю дзейнасць прафсаюзы і іншыя грамадскія арганізацыі.

д) Партыя прылагала вялікія намаганні, каб удзейнічаць на грамадскую думку. Арганізоўваліся грандыёзныя святы, дэманстрацыі, спаборніцтвы. Усё гэта павінна было дэманстраваць адзінства партыі і народа.

Але ўсё гэта было штучным, праходзіла праз цензуру, выключала любое іншадумства.

У 70 — 80 гг. шырокі размах набывае ідэалагізацыя грамадскага жыцця.

Гэта абавязковыя палітычныя заняткі, палітінфармацыі, розныя семінары, канферэнцыі, школы марксізму і ленінізму. Мэта іх — выхаванне камуністычнага светапогляду.

Пачалася новая хваля праследванняў за рэлігію, забаронена наведваць замежжа некаторым дзеячам культуры, радавым грамадзянам.

Пачаўся новы віток русіфікацыі: краіна набліжалася да палітычнага крызісу.

Білет 16.

1. Важнейшыя падзеі рэвалюцыі 1905 — 1907 гг. на Беларусі.

Першая буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя ў Расіі адбылася на працягу 1905 — 1907 гг.

Асноўнымі падзеямі былі:

9 студзеня 1905 г. — пачатак рэвалюцыі — “Крывавая нядзеля”.

17 кастрычніка 1905 г. — усерасійская палітычная стачка.

10 снежня 1905 г. — узброенае паўстанне ў Маскве.

1906 г. — Дзейнасць I Дзяржаўнай Думы.

3 ліпеня 1907 г. — распушчана 2 Дума — дзяржаўны пераворот (канец рэвалюцыі).

Рэвалюцыя пачалася 9 студзеня 1905 г., калі загадзя падрыхтаваныя войскі па загаду цара ў розных месцах Пецярбурга расстралялі масавае шэсце рабочых, якія накіроўваліся да Зімянага палаца з просьбай палепшыць становішча народа. Гэтай акцыяй царскі ўрад спадзяваўся прадухіліць рэвалюцыю, але гэтым была расстраляна ўся вера ў цара. Яна абудзіла каласальную рэвалюцыйную энергію. Пракацілася хваля выступленняў, стачак, маніфестацый рабочых па ўсёй краіне, у тым ліку і на Беларусі. Кіраўнікамі руху ў салідарнасць з рабочымі Пецярбурга выступілі арганізацыі РСДРП, ПРС, частка Бунда. Яны гаварылі аб антынароднай сутнасці самадзяржаўя.

Студзеньскі рух салідарнасці з рабочымі Пецярбурга ахапіў на Беларусі 30 гарадоў і мястэчак. Палітычныя стачкі адбыліся ў Мінску, Гомелі, Слоніме і г. д.

У лютым — сакавіку 1905 г. палітычныя выступленні зменьшыліся, але павялічылася колькасць эканамічных забастовак.

Патрабаванні рабочых насілі эканамічны характар:

1. Палепшыць умовы працы, жыцця.

2. Павялічыць зарплату.

3. Аплата забастовачнага часу і г. д.

Баставала чыгунка. Новы ўздым выступленняў пачаўся ў сувязі са святкаваннем 1 Мая.

Рабочы рух на Беларусі набыў салідарнасць з рабочымі Лодзі, Іванава-Вазнясенска (былі створаны Саветы рабочых дэпутатаў — улада рабочых). Летам узмацнілася эканамічная барацьба рабочых, адбылося больш 170 стачак.

Галоўная мэта сялянскага руху — зніжэнне памешчыцкага землеўладання, але з’явіліся новыя для вёскі формы руху — забастоўкі, палітычныя сходы з мітынгамі.

У лета 1905 г. пахіснулася апора царызму — армія. Адбылося паўстанне на браняносцы “Пацёмкін”. Гэта вызвала выступленне салдат чыгуначнага батальёна ў Мінску.

З мэтай аслабіць націск рэвалюцыйных сіл Мікалай II 6 жніўня 1905 г. падпісаў Маніфест аб увядзенні ў Расіі парламента — законадаўчай Дзяржаўнай Думы (Булыгінская Дума).

Ліберальна-буржуазныя групы станоўча аднесліся да Думы. Меншавікі падтрымалі лібералаў, бальшавікі байкатавалі выбары ў Думу і прызывалі да агульнай стачкі і ўзброенага паўстання супраць царызму. Найвышэйшым уздымам рэвалюцыі з'явіліся падзеі Кастрычніцкай усеагульнай палітычнай стачкі і Снежаньскага ўзброенага паўстання ў Маскве. Каб збіць рэвалюцыйную хвалю, 17 кастрычніка Мікалай II падпісаў Маніфест, па якому Дзяржаўная Дума надзялялася заканадаўчымі паўнамоцтвамі, абвяшчалася свабода друку, слова і г. д.

У Мінску 18 кастрычніка 1905 г. на прывакзальнай плошчы па загаду губернатара Курлава быў расстраляны мірны мітынг. У цэлым кастрычніцкая палітычная стачка 1905 г. ахапіла 32 населеныя пункты Беларусі. У краіне пасля выдання Маніфесту з'явіліся новыя палітычныя партыі — “Саюз рускага народа”, “Партыя кадэтаў”, “Саюз 17 кастрычніка”. На Беларусі не адбылося ўзброенага паўстання. У Маскве ўзброенае паўстанне было падаўлена і рэвалюцыя пайшла на спад. Быў выдадзены новы закон аб выбарах у Дзяржаўную Думу. Першая Дума працавала з красавіка па ліпень 1906 г., галоўнае пытанне — аграрнае, але Дума для ўлады з'явілася вельмі рэвалюцыйнай, і таму была распушчана. Другая Дзяржаўная Дума працавала з лютага па 2 чэрвеня 1907 г. На выбарах у Другую Думу левыя сілы прынялі актыўны ўдзел, але для ўлады яна была яшчэ больш рэвалюцыйнай. Па загаду Мікалая II міністр унутраных спраў Сталыпін распусціў 2 Думу 3 чэрвеня 1907 г. Гэта быў дзяржаўны пераворот, бо быў зменены выбарчы закон, адбылося завяршэнне рэвалюцыі.

2. Развіццё народнай гаспадаркі ў БССР 1965 — 1985 гг.

З сярэдзіны 60 гг. эканамічныя паказчыкі заметна пагоршыліся:

- а) замарудзіліся тэмпы росту прадукцыйнай працы;
- б) павялічыліся затраты на адзінку выпускаемай прадукцыі;
- в) дрэнная якасць асноўнай часткі прадпрыемстваў.

У сувязі з гэтым патрэбна было палепшыць становішча эканомікі: была праведзена *рэформа ў 1965 г.* Яна прадугледжвала ўвядзенне элементаў рыначнай эканомікі. *Станоўчыя вынікі:*

а) павысіўся аб'ём прадукцыі на 39%, павысілася прадукцыйнасць працы. У другой палове 60-х гг. узнікла больш за 50 буйных прадпрыемстваў;

б) павысіўся тэхнічны ўзровень прамысловасці;

в) пашыралася выкарыстанне станкоў з лікавым праграмным кіраваннем, ЭВМ (электронна-вылічальныя машыны);

г) у пачатку 70-х гг. пачаўся уздым прамысловай вытворчасці (шынны камбінат у Бабруйску, у Баранавічах завод аўтаматычных ліній);

д) развіццё прамысловасці ў 70—80 гг. З сярэдзіны 70-х гг. пачаліся негатыўныя з'явы ў эканоміцы.

Але:

а) марудна ўкаранялася новая тэхніка;

б) якасць вырабаў нізкая.

Галоўнай прычынай няўдачы рэформы 1965 г. з'яўлялася тое, што ажыццяўлялася яна ў рамках старой адміністрацыйна-каманднай сістэмы.

У наступным дзесяцігодзі (1976—75 гг.) было пабудавана і ўведзена 80 буйных прадпрыемстваў.

а) Уведзены ў строй завод штучнага меху ў Жлобіне, Гродзенскі завод штучнага валакна, металургічны завод у Жлобіне; завод металічных парашкоў у Маладзечне.

Вынікі:

створаны буйны прамысловы комплекс; аснова яго машынабудаўнічая, электратэхнічная, радыёэлектрычная, хімічная, вытворчасць мінеральных угнаенняў.

У прамысловасці адбываліся цяжкасці ў сувязі з апярэджаннем вытворчасці групы "А" (якая выпускала прадукцыю для абслугоўвання ваеннапрамысловага комплекса), з вытворчасцю прадметаў спажывання — група "Б". Таму прамысловасць групы "А" расла даволі хуткімі тэмпамі, а патрабаванні ў спажывецкіх таварах задавальняліся ўсё горш.

Развіццё гаспадаркі:

1. У 60—70 гг. палепшылася матэрыяльная і тэхнічная база (трактары, камбайны).

2. Пашыраліся спецыяльныя сельскагаспадарчыя вытворчасці (буйныя гаспадарчыя комплексы) птушкі, рагатага ската.

3. З'явілася больш кваліфіцыраваных кадраў.

4. Усяго к 80 гг. прадукцыя павялічылася ў 2,5 раза.

Аднак сельская гаспадарка адставала ад неабходнага ўзроўню:
а) харчовая забяспечанасць рэспублікі пагоршылася;
б) безгаспадарчасць узмацнілася;
в) затраты дзяржавы на сельскую гаспадарку не давалі аддачы;
г) спробы дабіцца станоўчых зрухаў шляхам рэарганізацыі кіравання.

Дзяржаўныя праграмы 1985 г. станоўчых вынікаў не далі. Краіне патрэбна была радыкальная рэформа.

Білет 17.

1. Сталыпінская аграрная рэформа ў Беларусі

Сельская гаспадарка пасля адмены прыгоннага права на тэрыторыі Беларусі развівалася па прускаму шляху і праз 40 гадоў пасля рэформы 1861 г. не прывяла да вырашэння аграрнага пытання. Асновай гаспадаркі пераважнай большасці сялян заставаліся зямельныя надзелы.

К пачатку XX ст. пасля неаднаразовых сямейных раздзелаў, надзелы значна адрабнелі, узрасла колькасць беззямельных і малазямельных сялян. Узрасла колькасць шматлікіх падаткаў і павіннасцей. Пры нізкай урадлівасці зямлі сялянская сям'я, маючы надзел да 15 дзесяцін, не магла пракарміць і апрануць сябе. Усё гэта тармазіла не толькі сельскую гаспадарку, але і прамысловасць. Рост масавага аграрнага, а затым і палітычнага руху сялянства ў 1905 годзе, прымусіў царскі ўрад прыняць непазбежныя рэформы ў вёсцы.

Ініцыятарам рэформы выступіў Сталыпін. Сталыпін усвядоміў неабходнасць ломкі сярэднявечных форм землеўладання з мэтай расчысціць шлях да капіталістычнага развіцця Расіі. Стаўка рабілася з аднаго боку на тое, каб разбіць адзіны агульнасялянскі фронт супраць памешчыкаў, раскалоць вёску, паскорыць стварэнне класа сельскай буржуазіі з ліку заможнага сялянства, каб яно падтрымала царскі ўрад, і, такім чынам, паставіць перашкоду для развіцця рэвалюцыйнага руху. А з другога боку — каб забяспечыць умовы для шпаркага развіцця эканомікі.

Важнейшымі сродкамі дасягнення гэтай мэты з'яўляліся:

1. Разбурэнне сялянскай абшчыны: права селяніна прадаваць зямлю, права замацаваць за сабой надзел зямлі (адруб),

права працаваць на хутары (ліквідавалася церазпалосіца) і перасяленне сялян. На рэалізацыю рэформы ў Беларусі адбітак наклаў вялікадзяржаўны накірунак палітыкі царызму.

2. Насаджэнне хутараў і перасяленне лішняга сялянства ў Сібір і на Далёкі Усход.

А ўвогуле, адбываўся пераход ад прускага да амерыканскай фермерскай мадэлі землекарыстання.

Указ ад 9 лістапада 1906 года дазваляў гаспадару па яго жаданню выйсці з абшчыны і замацаваць у асабістую ўласнасць сваю падзельную зямлю. На рэалізацыю рэформы адбітак наклаў адкрыты вялікадзяржаўны, па сутнасці, каланіяльны накірунак палітыкі царызму за кошт казеных зямель: тут быў створаны спецыяльны фонд для рускіх перасяленцаў, якім прадаваліся гэтыя землі. За 9 гадоў ажыццяўлення рэформы ў 5 заходніх губернях было створана больш 200 тыс. хутароў. Працэнт створаных на Беларусі хутароў быў большы, чым у цэлым па Расіі. Аднак эфектыўнасць усей дзейнасці ў цэлым была невысокай з прычыны беднасці сялян. Беднаце рэформа Сталыпіна дала магчымасць прадаць свой надзел і пазбавіцца ад апекі сельскай грамады і ад кабалы мясцовага памешчыка. Селянін мог шукаць выгадных умоў продажу сваёй рабочай сілы. Для зможных сялян з'явілася магчымасць для інтэнсіфікацыі гаспадаркі. Шмат сялян пачалі перасяляцца з заходніх губерняў у Сібір і Сярэднюю Азію, але дапамога ўрада была мізэрнай, і там ад недахопу медыцынскай дапамогі пачаліся хваробы, нішчата. У сувязі з гэтым некаторыя перасяленцы (каля 11%) вымушаны былі вярнуцца назад зусім збяднелымі.

Рэформа садзейнічала росту сельскагаспадарчай вытворчасці. Беларусь у 1913 г. была буйнейшым раёнам па вырошчванню бульбы. Узраслі пасевы ільну, збожжавых культур. Былі створаны мясцовыя органы кіравання — земствы (Віцебская, Магілёўская і Мінская губерніі).

Яны дапамагалі адкрываць майстэрні, сельскагаспадарчыя гурткі. Дзейнасць земстваў была накіравана на задавальненне інтарэсаў памешчыкаў. Але рэформа не была завершана.

Асноўнымі прычынамі гэтага было тое, што:

1. У 1911 годзе быў забіты Сталыпін.

2. У 1914 годзе пачалася першая Сусветная вайна.

Такім чынам, рэформы Сталыпіна не вырашылі галоўнай праб-

лемы — аграрнай, і ў краіне абвастрыліся эканамічныя і сацыяльна-палітычныя супярэчнасці, якія вялі да новай рэвалюцыі.

2. Асноўныя дасягненні ў развіцці беларускай культуры ў 1965—1985 гг.

Развіццё адукацыі з 1965 па 1985 гг. характэрызуецца спробамі шматлікіх рэформ і рэарганізацый. У 1964 г. школы зноў былі пераведзены на дзесяцігадовы тэрмін навучання. У выніку такая структура захавалася на працягу 20-ці гадоў — да 1984 г., калі перайшлі на сістэму навучання з 6-ці гадовага ўзросту і адбылося вяртанне да 11-ці гадовага тэрміну навучання. Характэрнай рысай сярэдняй адукацыі ў перыяд з 1977 г. з'яўляўся яе абавязковы характар. Вялікая ўвага надавалася падрыхтоўцы рабочай і сялянскай моладзі праз сістэму прафесійна-тэхнічнай адукацыі. Колькасць яе навучальных устаноў павялічылася з 1961 г. да 1985 г. з 105 да 240 і поўнасцю адпавядала патрэбам народнай гаспадаркі. Паспяхова развівалася вышэйшая школа, якая налічвала ў 1985 г. 33 навучальныя ўстановы. Былі ў гэты час адкрыты ўніверсітэты ў Гомелі, Гродне і інстытут радыётэхнікі ў Мінску, Віцебску — тэхналагічны, лёгкай прамысловасці і інш.

Рашаючае значэнне ў развіцці эканомікі і культуры Беларусі ва ўмовах НТР адыгрывала навука. Характэрная рыса навукі гэтага часу — развіццё фундаментальных даследванняў. Пача так гэтаму паклаў вядомы ў свеце беларускі біёлаг В.Р.Купрэвіч, яго справу прадоўжыў М.А.Барысевіч, які з 1969 па 1985 гг. з'яўляўся прэзідэнтам Акадэміі навук БССР. Вядомы даследчык у галіне спектраскапіі, квантавай электронікі, ён у 1992 г. быў выбраны членам Еўрапейскай акадэміі навук матацтваў і славанасці. У гэты час працавалі такія вядомыя фізікі Фёдараў, Шушкевіч, Сцяпанаў, Грыбоскі і інш. Хімікі — У. Ярмоленка, Н. Ярмоленка, Бялькевіч. Матэматыкі — Д. Супруненька, У. Платонаў. Рэспубліка ператварылася ў краіну з вялізарным навуковым патэнцыялам, аднак укаранне распрацовак у жыццё адбывалася надзвычай марудна.

Уклад у развіццё культуры ўнеслі пісьменнікі: В. Быкаў (“Жураўліны крык”), Чыгрынаў (“Плач перапёлкі”), А.Адамовіч (“Сыны ідуць у бой”), І.Мележ (“Людзі на балоце”, “Ваенныя дзённікі”), С.Аляксеевіч (“У вайны не жаночы твар”). Гістарычная тэма ў

беларускай прозе знайшла сваё яркае ўвасабленне ў творах У.Караткевіча. Яго вядомыя раманы: “Дзікае паляванне караля Стаха”, “Чорны замак Альшанскі” і інш. Яго традыцыі прадоўжылі Дайнека, К.Тарасаў, Н.Гілевіч, Р. Барадулін і інш. Вядомымі беларускімі акцёрамі былі Рахленка, Глебаў, Уладзімірскі, Анатоль Вольскі (акцёр, пісьменнік). Напісаў “Несцерку” Дудараў – сучасны драматург.

У 1971 г. адкрыўся новы тэатр музычнай камедыі БССР. Слава тасць беларускаму кінематографу прынеслі фільмы: “Воўчая зграя”, “Руіны страляюць”, “Крушэнне імперыі”, “Масква—Генуя” і інш. Шырокую вядомасць набыў Беларускі дзяржаўны тэатр оперы і балету. Оперы “Алеся” Я. Цікоцкага, “Зорка Венера” Семянякі і інш. Памножылі скарбонку сусветнай музычнай класікі. Такое ж можна сказаць аб пастаноўках балетаў народнага артыста БССР В. Елізарава (“Стварэнне сусвету”), Пятрова і інш. У папулярызацыі беларускай музыкі цяжка пераацаніць ролю ансамблю “Песняры” пад кіраўніцтвам У. Мулявіна. Яго намаганні памножылі ансамблі “Верасы”, “Сябры”, вакальна-харэаграфічны ансамбль “Харошкі”. У гэты час у галіне мастацтва Беларусь перажывала своеасаблівы культурны ўздым, важнейшай падзеяй стала адкрыццё Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. У гэты час з’явіліся мемуарыяльны комплекс “Хатынь” (Селіханаў), “Прарыў” (А. Анікейчык), “Брэсцкая крэпасць-герой” (кіраўнік творчага калектыву А. Кобальнікаў), Курган Славы Савецкай Арміі (А.Бембель, А.Арцімововіч).

Такім чынам, культура Беларусі з 1985 г. працягвала сваё развіццё, хаця перашкодай на яе шляху была структура партыйна-дзяржаўнай улады.

Білет 18.

1. Беларусь у час I Сусветнай вайны.

З 1 жніўня 1914 г. па 11 лістапада 1918 г. адбылася I Сусветная вайна.

Абвастэрэнне супярэчнасцей паміж блокамі капіталістычных дзяржаў — Траістым Саюзам (Германія, Аўстра-Венгрыя, Італія) і Антантай (Расія, Англія, Францыя) прывяло да ўзнікнення I Сусветнай вайны, якая пачалася 1 жніўня 1914 г. Заходнія губерніі краіны, у тым ліку беларускія, знаходзіліся на ваенным становішчы.

У першыя дні вайны на Беларусі прайшлі патрыятычныя маніфестацыі, малебны, сходы, праводзіўся збор сродкаў на “абарону айчыны”.

Мікалай II пры наведванні ў кастрычніку 1914 г. Мінска атрымаў ад дваранства і Гарадской думы 30 тыс. рублёў на патрэбы вайны. Шавінізм ахапіў не толькі памешчыкаў і буржуазію, але і частку рабочых, сялян, вучнёўскай моладзі. На сацыял-шавіністычныя пазіцыі сталі эсэры, меншавікі, бундаўцы. Бальшавікі выступілі супраць імперыялістычнай вайны, асудзіла вайну газета беларускага нацыянальнага руху “Наша ніва”.

Ваенныя дзеянні на Беларусі пачаліся ў жніўні 1915 г., у гэтым жа месяцы былі створаны Заходні фронт, які прайшоў праз тэрыторыю Беларусі. Калі немцы прарвалі фронт у раёне Свянца, стаўка Вярхоўнага галоўнакамандуючага была пераведзена з Баранавіч у Магілёў. Руская армія спыніла наступленне немцаў у кастрычніку 1915 г. на лініі Дзвінск — Паставы — Смаргонь — Баранавічы — Пінск. Безвынікова закончылася спроба рускай арміі ў сакавіку 1916 г. прарваць фронт у раёне возера Нарач. Немцы акупіравалі 1/4 частку Беларусі, дзе жыло да вайны амаль 2 мільёны чалавек. Тут дзейнічала жорсткая сістэма падаткаў, штрафаў, прымусовых работ. Абсталяванне прамысловых прадпрыемстваў, сельскагаспадарчых прадукты, жывёла вывозіліся ў Германію.

На неакупіраванай тэрыторыі Беларусі знаходзіліся тысячы бежанцаў. Шмат іх загінула ад голаду, эпідэміі. Жыхары прыфрантавых пастаў, асабліва сяляне, выконвалі цяжкія павінасці: рамонт і пабудова дарог, мастоў, капанне акупаў і інш. Маштаб гэтых работ быў такім вялікім, што дзеля іх выканання не хапала рабочай сілы. Таму ваенныя ўлады вырашылі мабілізаваць на Заходні фронт, як на іншыя франты, насельніцтва з некаторых раёнаў краіны. Першая партыя кітайцаў з Сібіры прыбыла ў Оршу ў жніўні 1916 г. Вайна прынесла вялікія страты эканоміцы Беларусі. Мабілізацыя ў армію працаздольных мужчын, прымусовыя абарончыя работы, рэквізіцыі жывёлы, фуражу прывялі да глыбокага заняпаду сельскай гаспадаркі. Пасяўныя плошчы ў неакупіраваных паветах у 1914 — 1917 гг. скараціліся на 11,4%.

Скарачэнне сельскагаспадарчай вытворчасці і прамысловасці, разруха на транспарце прывялі да вострага недахопу тавараў народнага ўжытку, рост цен у 5 разоў. Становішча рабочых у

гады вайны значна пагоршылася. На прадпрыемствах уводзілі звышурочныя работы, павялічыўся рабочы дзень, выкарыстоўвалася праца жанчын і дзяцей. Зарплата рабочых паменшылася ў 2 — 3 разы. Рабочы рух на Беларусі ў гады вайны не набыў такога размаху, як у прамысловых цэнтрах краіны. Больш таго — напярэдадні Лютаўскай рэвалюцыі ён амаль спыніўся да сакавіка 1917 г. У гэты час адбылося 32 эканамічныя стачкі і 202 сялянскіх выступлення.

Паражэнне рускай арміі, цяжкія ўмовы франтавога жыцця садзейнічалі росту антываенных настрояў сярод салдат. Да сакавіка 1917 г. з заходняга фронту дэзертыравалі 13648 салдат. Адбылося 130 салдацкіх хваляванняў. Самае буйное — у Гомелі ў 1916 г. на размеркавальным пункце. Паўстанне было задушана ваеннай сілай.

У гады вайны склаліся неспрыяльныя ўмовы для развіцця нацыянальнага руху. Частка яго ўдзельнікаў была вымушана пакінуць Беларусь. Перасталі друкаваць беларускамоўныя кнігі і газеты. З 1915 г. у Вільні пачаў дзейнічаць Беларускі Нацыянальны камітэт, які выказаўся за незалежнасць Беларусі і Літвы ў форме Вялікага Княства Літоўскага. Пытанне аб незалежнасці Беларусі дзеячы БНК падымалі на Стакгольмскай і Лазанскай канферэнцыях у 1916 г. Ідэю незалежнасці Беларусі прапагандавала на сваіх старонках газета “Гоман” пад рэдакцыяй Вацлава Ластоўскага.

2. Эканамічнае становішча БССР у другой палове 80-х пачатку 90-х гг.

З сярэдзіны 80-х гг. нарасталі негатыўныя тэндэнцыі, а гэта адзначала, што камандна-адміністрацыйная сістэма кіравання сябе ізжыла, таму трэба было шукаць новыя шляхі.

Рэфармаванне эканомікі было зроблена пасля чэрвеньскага пленума ЦК КПСС.

Задачы рэформы:

1. Стварыць новую сістэму кіравання, якая павінна была зрабіць уздзеянне на ўсе бакі працы і жыцця савецкіх людзей.

2. Прыдаць сацыялізму новую якасць і вывесці яго на новую ступень развіцця.

3. Правядзенне рэформы ў жыццё павінна забяспечыць пе-

раход ад цэнтралізаваннай каманднай сістэмы кіравання да дэмакратычнай.

У 1987 г. значная частка прадпрыемстваў рэспублікі была пераведзена на гаспадарчы разлік і самакіраванне.

Аб пераходзе да рынку пакуль не гаварылася, шукалі нейкі трэці шлях паміж каманднай сістэмай і рыначнай эканомікай.

На прешых парах былі станоўчыя вынікі, але на змену госплану прыйшоў дзяржаўны заказ. Вялікія надзеі ў паглыбленні эканамічнай рэформы звязваліся з прыняццем закона “Аб дзяржаўных прадпрыемствах”. Але закон не ліквідаваў залежнасці прадпрыемстваў ад дыктатаў ведамстваў. Міністэрствы і ведамствы па-ранейшаму вялі сябе як уласнікі сродкаў вытворчасці, і вырабляемай прадукцыі, мала клапаціліся аб эфектыўнай рабоце прадпрыемстваў, іх мадэрнізацыі. Яны захоўвалі свае камандныя пазіцыі.

У 1988 г. была створана рэспубліканская комплексная праграма інтэнсіфікацыі (канкурэнтнасць, пераход на гаспадарчы разлік).

Мэта:

павысіць якасць, ажыццявіць мадэрнізацыю (гэта значыць замяніць тэхніку, якая састарэла, новай, больш прадукцыйнай). Многія калектывы ўзмацнілі сваю работу, пачалі выкарыстоўваць станкі з праграмным кіраваннем, робатаў. Найбольшых поспехаў дабіліся: МТЗ, мотавелазавод. Маладзечанскі завод сілавых і паўправадніковых вентыляў.

Праблемай эканамічных пераўтварэнняў з’яўлялася забеспячэнне выпуску прадукцыі высокай якасці, канкурэнтназдольнай на сусветным рынку.

1986 — 89 гг. рост прамысловасці павялічыўся. Але набліжэнне да рыначнай эканомікі праз гасразлік і самакіраванне ў іх не апраўдаліся.

У 1990 г. былі прыняты новыя заканадаўчыя акты аб арэндзе, аб прыватызацыі. Аднак рэальнай праграмы пераходу да рынка не было.

З 1992 г. пачаўся спад прамысловай вытворчасці і працягваецца да сённяшняга дня.

Пасля XIX партканферэнцыі пачалі спрабаваць дэфармаваць сельскую гаспадарку (г. зн. адмовіцца ад камандвання саўгасамі і калгасамі і даць магчымасць самастойна вырашыць пы-

танні ўнутрыгаспадарчай дзейнасці (што і як сеяць, ўбіраць).

У 1988 г. быў прыняты новы прыкладны статус калгаса, павышалася роля працоўных калектываў, брыгад, ферм.

Але з 90-х гг. становішча ў сельскай гаспадарке пагоршылася. Уводзяцца прадуктовыя талоны.

У 1990 г. быў прыняты закон аб уласнасці на Беларусі, які прадугледжваў прыватную ўласнасць, калектывную і дзяржаўную.

У лютым 1991 г. быў прыняты закон “Аб сялянскай фермерскай гаспадарцы” і пастанова аб правядзенні зямельнай рэформы. Яго мэта: стварыць раўнапраўныя ўмовы для развіцця роўных форм гаспадарання (калгасаў, саўгасаў, фермерскіх гаспадарак).

Білет 19.

1. Лютаўская рэвалюцыя на Беларусі.

Асноўныя прычыны Лютаўскай рэвалюцыі:

1. *Эканамічная* — супярэчнасць паміж капіталізмам, які хутка развіваўся ў прамысловасці і часткова ў сельскай гаспадарцы, і перажыткамі феадалізма (самадзяржаўе і буйное землеўладанне). Аграрнае пытанне было галоўным. Сусветная вайна абвастрыла эканамічны крызіс — не хапала хлеба, 47% мужчын з вёскі ўзяты на фронт, скараціліся пасяўныя плошчы, павялічылася колькасць безпрацоўных у гарадах — чэргі за хлебам, не хапала паліва. Адсюль — масавыя выступленні рабочых і сялян.

2. *Налічванне ў Расіі рэвалюцыйнага класу* — пралетарыята, было шмат рэвалюцыйных партый (эсэры, бальшавікі, меншавікі).

Ход рэвалюцыі:

Рэвалюцыя пачалася ў Петраградзе 23 лютага 1917 г.

27 лютага паўстаўшыя рабочыя і салдаты зверглі ненавіснае царскае самадзяржаўе. У цэнтры ўзнікла сваеасаблівая з’ява — дваеўладдзе: буржуазны Часовы ўрад існаваў толькі дзякуючы падтрымцы Савета.

На Беларусі ў першай палове сакавіка 1917 г. былі створаны Саветы рабочых і Саветы салдацкіх дэпутатаў. У большасці выпадкаў арганізатарамі Саветаў з’яўляліся бальшавікі, якія працавалі па заданню сваёй партыі на Беларусі і Заходнім фронце. Сярод іх былі Фрунзе (Міхайлаў), Любімаў, Ланге і інш. За 2

месяцы пасля рэвалюцыі на Беларусі было створана 37 Саветаў, у якіх пераважалі меншавікі, эсэры і бундаўцы. Органы Часовага ўрада на Беларусі прадстаўлялі губернскія і павятовыя камісары, прызначаныя з прадстаўнікоў буржуазіі і памешчыкаў. У дапамогу ўрадавым камісарам на месцах арганізаваліся грамадскія камітэты.

Аднак для дваеўладзя былі характэрны значныя супярэчнасці, якія вялі да новых класавых бітваў. Эсэра-меншавіцкая Саветы лічылі, што рэвалюцыя завершана, мэты яе дасягнуты. Калі царызм звергнуты, то Часовы ўрад — адзіны орган дзяржаўнай улады да склікання Устаноўчага сходу. З гэтай мэтай Часовы ўрад пачаў праводзіць палітыку так, каб умацаваць уладу буржуазіі, павялічыць яе прыбыткі, спыніць далейшае развіццё рэвалюцыі і захаваць адзіную і непадзельную Расійскую імперыю. Часовы ўрад праігнараваў той факт, што ён здабыў уладу, дзякуючы рабочым і салдатам, якія праз рэвалюцыю імкнуліся дабіцца міру, хлеба, карэннай ломкі старога рэжыму, устанавлення дэмакратычных свабод і васьмігадзіннага рабочага дня, кантролю над вытворчасцю, падзелу сялянскай зямлі, ліквідацыі нацыянальнай няроўнасці. Аднак Часовы ўрад не спяшаўся вырашаць гэтыя пытанні, а заклікаў народныя масы пачакаць да Устаноўчага сходу, весці вайну да пераможнага канца, каб абараніць Айчыну.

На Беларусі ў выніку палітыкі Часовага ўрада склалася асаблівае, чым у іншых раёнах краіны, становішча, умовы якога стрымлівалі, ці наадварот, садзейнічалі далейшаму развіццю рэвалюцыі. За спыненне яе на Беларусі выступалі органы Часовага ўрада: стаўка Вярхоўнага галоўнакамандуючага ў Магілёве, штаб Заходняга фронту ў Мінску. Да таго ж шматнацыянальныя рабочы клас Беларусі быў на мностве прадпрыемстваў, што не спрыяла яго згуртаванню і выхаванню рэвалюцыйнай свядомасці, пераашкаджала развіццю рэвалюцыі.

Разам з тым, на Беларусі было шмат сіл, якія выступалі за далейшае развіццё рэвалюцыі. У першую чаргу гэта нацярпеўшыся голаду і здзекаў 250-тысячны атрад рабочага класа, 1,6 млн. салдат Заходняга фронту, якія выказвалі незадаволенасць вайной і чакалі міру. Саюзнікамі рабочых і салдат з'яўляліся абяздоленыя беларускія сяляне, 300 тыс. батракоў і 500 тыс. бежанцаў, якія жылі за кошт выпадковага заробку і міласціні.

Такім чынам, на Беларусі склалася сітуацыя, якая аб'ектыўна ўзялася за аб'яднанне рабочых, сялян і салдат у барацьбе за іх агульныя інтарэсы. У гэтых умовах дастаткова было б аднаго радыкальнага кроку любой палітычнай сілы, каб народныя масы вырашылі лёс улады. Але гэтага не адбылося, таму што такой сілы на першым часе пасля рэвалюцыі не знайшлося.

Меншавікі, эсэры, бундаўцы падтрымлівалі палітыку Часовага ўрада. Бальшавікі заявілі аб поўным недаверы Часоваму ўраду, яны вызначалі курс на перарастанне буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў сацыялістычную, абвясцілі лозунг: “Уся ўлада — Саветам”.

У сакавіку 1917 г. склаліся спрыяльныя ўмовы для стварэння беларускіх нацыянальна-дэмакратычных партый і арганізацый. Першымі на палітычнай арэне пачалі з'яўляцца партыі і групы, створаныя буржуазіяй і памешчыкамі:

У Гомелі — Саюз беларускай дэмакратыі;

У Мінску — Саюз ксяндзоў-беларусаў.

Часовы ўрад усе яны падтрымлівалі. Шматлікай палітычнай партыяй, якая заняла вядучае месца ў беларускім нацыянальным руху, стала Беларуска-Сацыялістычная Грамада (БСГ).

25 — 27 сакавіка 1917 г. адбыўся з'езд беларускіх арганізацый. Ён падтрымаў Часовы ўрад, каб з яго рук атрымаць аўтаномію Беларусі. З'езд стварыў Беларускі Нацыянальны Камітэт (БНК). Старшыня — буйнейшы памешчык польскай арыентацыі Скірмунт.

У красавіку на Беларусі акрэсліліся сілы, якія пачалі барацьбу за ўладу і ўплыў на народныя масы:

— Часовы ўрад і яго прыхільнікі;

— РСДРП (б);

— Нацыянальна-дэмакратычныя партыі.

Увага ўдзялялася асабліва рабочым. Было створана 126 прафсаюзаў. Пад кіраўніцтвам бальшавікоў ствараліся фабрычна-завадскія камітэты, яны арганізавалі 60 забастовак. У войсках Заходняга фронту ствараліся салдацкія камітэты.

17 красавіка 1917 г. адбыўся з'езд ваенных і рабочых дэпутатаў, арміі і тылу Заходняга фронту. На ім разгарнулася жорсткая барацьба паміж урадавым блокам і бальшавікамі. Па асноўных пытаннях рэвалюцыі з'езд падтрымаў урадавы блок, быў абраны франтавы камітэт.

Палітычныя сілы змагаліся на Беларусі за сялянства, якое пачало адкрытую барацьбу за зямлю. Па сіле і размаху аграрнага руху Беларусь знаходзілася на III месцы ў краіне (Расійскай Імперыі) пасля цэнтральных раёнаў і Паволжа.

У красавіку 1917 г. адбыўся I з'езд сялянскіх дэпутатаў. Яго старшынёй быў абраны бальшавік М. Ф. Фрунзе. Быў створаны выканаўчы савет сялянскіх дэпутатаў. Калі рашэнні франтавога і сялянскіх з'ездаў сведчаць аб падтрымцы імі Часовага ўрада, то падзеі на месцах паказваюць адваротнае, а гэта азначае, што салдаты і сяляне вызваліліся з-пад уплыву эсэраў і ўсё больш рашуча пераходзілі на бок бальшавікоў. У Саветах бальшавікі ўжо мелі значны ўплыў. У маі 1917 г. Мінскі Савет стаў першым бальшавіцкім.

18 чэрвеня 1917 г. руская армія пачала наступленне на Заходнем фронце па загаду Часовага ўрада, якое правалілася. Гэта вызвала палітычны крызіс у краіне, а пасля крывавай расправы 4 ліпеня 1917 г. над удзельнікамі мірнай дэманстрацыі ў Петраградзе ўсю паўнату ўлады захапіла буржуазія. Адбываецца канец дваеўладдзя. Часовы ўрад пачаў жорсткія рэпрэсіі і супраць тых, хто вёў барацьбу за далейшае развіццё рэвалюцыі.

2. Станаўленне сувярэннай Рэспублікі Беларусь.

К 80-м гадам XX ст. узнікла неабходнасць карэнных пераўтварэнняў грамадска-палітычнага жыцця.

З сярэдзіны 80-х гадоў пачалося хуткае нарастанне эканамічнага, сацыяльнага і палітычнага крызісу. У пачатку 80-х г. эканамічны рост быў нізкім, па ўсёй краіне наступіла безгаспадарчасць. Тэмпы прыросту прамысловай прадукцыі аказаліся ніжэйшымі ў паўтара разы, чым у 70-х гадах. Затармазіўся навукова-тэхнічны прагрэс. Абвастрылася становішча ў сацыяльнай сферы. Усе гэтыя негатыўныя працэсы ў эканоміцы склаліся з-за абвастрэння крызісу ўсёй сацыялістычнай сістэмы.

Спыніць яго, вывесці краіну з крызісу метадамі, што ўтварыліся за гады сталінска-брэжнеўскага апаратнага кіраўніцтва было ўжо немагчыма. Патрабаваліся карэнныя пераўтварэнні ўсяго эканамічнага, сацыяльнага і палітычнага жыцця грамадства.

Першыя крокі на шляху дэмакратызацыі грамадскага жыцця.

У 1987 г. адбылася ўсесаюзная партыйная канферэнцыя.

У 1989 г. быў прыняты закон аб выбарах.

У 1990 г. адбыліся выбары ў Вярхоўны Савет на альтэрнатыўнай аснове.

Прайшлі змены ў Вярхоўным Савеце, у якім група прыхільнікаў радыкальнай лініі ўтварылі групу БНФ (апазіцыя) “Адраджэнне”, лідарам якой стаў Зянон Пазняк.

Змены ў рабоце Вярхоўнага Савета (абмеркаванне, спрэчкі).

Фарміраванне ў рэспубліцы шматпартыйнасці.

Дэмакратыю нельга ўявіць без наяўнасці ў рэспубліцы шматпартыйнасці. Але гэта працэс складаны і паступовы.

У 1990 г. прыняты закон СССР аб грамадскіх аб’яднаннях. Ужо ў пачатку 90-х гадоў было больш 10 палітычных партый;

1. Беларуская сацыял-дэмакратычная грамада.
2. Дэмакратычная партыя Беларусі.
3. Беларускі Народны Фронт (БНФ).
4. Нацыянальна-дэмакратычная партыя Беларусі.

Найбольш радыкальную пазіцыю заняла БНФ:

- а) адраджэння беларускай нацыі і культуры;
- б) паглыблення рэформ;
- в) ненасілле дзеянняў.

Перамога дэмакратычных сіл ў жніўні 1991 г.

Дэмакратычныя пераўтварэнні выклікалі рашучае супраціўленне КПБ.

19 жніўня 1991 г. зроблена спроба спыніць гэтыя пераўтварэнні:

- а) было ўведзена надзвычайнае становішча;
- б) прэзідэнт быў адхілены ад улады, яна перайшла ў рукі ДКНС (дзяржаўнаму камітэту па надзвычайным становішчам).

Але праз тры дні падаўлены.

Народ падтрымаў дэмакратычныя пераўтварэнні, якія набылі больш глыбокі характар (1991 г.) Прыняты закон аб дэпартызацыі органаў дзяржаўнай улады і кіравання Беларускай ССР і аб часовым прыпыненні дзейнасці КПБ — КПСС на тэрыторыі БССР.

Па запатрабаванню апазіцыі сесія вызваліла М. Дземенця ад абавязкаў старшыні Вярхоўнага Савета.

18 верасня 1991 года Вярхоўны Савет беларусі выбраў старшынёй С. С. Шушкевіча.

Абвешчэнне незалежнасці Рэспублікі Беларусь.

У канцы 80-х пачатку 90-х гадоў узмацніўся рух за нацыя-

нальны суверэнітэт Беларусі. Усе рэспублікі былога СССР хацелі набыць суверэнітэт.

Першымі прыступілі прыбалтыйскія рэспублікі (Латвія, Літва, Эстонія).

27 ліпеня 1990 г. Вярхоўны Савет Беларускай ССР прыняў дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце.

26 жніўня 1991 г. быў прыняты закон “Аб забяспячэнні палітычнай і эканамічнай самастойнасці БССР” (усе прадпрыемствы і арганізацыі на тэрыторыі Беларусі сталі ўласнасцю БССР).

Верасень 1991 г. прыняты закон аб назве БССР — Рэспубліка Беларусь, сцяг (палотнішча з бела-чырвонымі палосамі і герб — Пагоня). Быў прыняты ў гэты час закон аб грамадзянстве Рэспублікі Беларусь.

Білет 20.

1. Культура Беларусі ў пачатку XX ст. (1926—1927 гг.)

У пачатку XX ст. царскі ўрад у адносінах да беларускага народа праводзіў палітыку вялікадзяржаўнага шавінізму, гэта знайшло адлюстраванне ў новым выбарчым законе ад 3 чэрвеня 1907 г., ім ігнараваўся факт існавання беларускай нацыі.

Беларусы па канфесійнай прыналежнасці падзяляліся на рускіх (“праваслаўных”) і палякаў. Ідэолагі западнага русізма адказвалі беларусам у праве самастойна вырашаць свае нацыянальныя праблемы. Да беларускага адраджэння варожа адносіліся і польскія шавіністы. Яны выступалі супраць беларускай культуры, не прызнавалі беларускі этнас.

Барацьбу супраць рускіх і беларускіх шавіністаў узначаліла газета “Наша ніва” (1906—1915 гг.), якая з’яўлялася органам друку БСГ.

Яна выступала за нацыянальную роўнасць беларускага народу, свабоднае развіццё яго культуры, мовы. Значную ролю адыгрывала “Наша ніва” ў нацыянальнай свядомасці, у развіцці беларускай літаратуры.

Пры яе непасрэдным удзеле выходзіў папулярны беларускі каляндар, часопісы “Саха”, “Лучына”. Прыкметныя змены адбыліся ў развіцці асветы. Адкрываліся народныя вучылішчы, вышэйшыя пачатковыя школы, гімназіі, рэальныя вучылішчы. Усяго

налічвалася 7682 тыс. (7,5) школ усіх тыпаў, у якіх навучалася 1/5 частка дзяцей школьнага ўзросту. У 1909 — 1916 гг. былі адкрыты 5 настаўніцкіх семінары, 3 настаўніцкія інстытуты ў Віцебску, Мінску, Магілёве. У развіцці навукі былі зроблены значныя дасягненні ў навучанні беларускай гісторыі і культуры Беларусі. Вядомымі даследчымі-этнографамі былі Раманаў, Фёдараўскі, Нікіфараўскі. Яны вывучалі быт і культуру Беларусі. Гісторыю ВКЛ вывучалі гісторыкі Доўнар-Запольскі, Вацлаў Ластоўскі. Заснавальнікамі беларускай філалогіі быў Карскі, які апублікаваў навуковую працу “Беларусы”.

Беларуская літаратура была прасягнута пачуццём гонару за свой народ і яго барацьбу за нацыянальнае і сацыяльнае вызваленне. Вялікі ўклад у развіццё беларускай літаратуры ўнеслі Янка Купала, Якуб Колас, М. Багдановіч, Ц. Гартны, Цётка.

З драматургічных твораў найбольш вядомымі былі “Паўлінка”, “Раскіданае гняздо” і “Прымакі” Я. Купалы.

У пачатку XX-га ст. актывізавалася тэатральнае жыццё на Беларусі. У 1910 г. узнік прафесійны тэатр пад кіраўніцтвам Ігната Буйніцкага.

Тэатр прапагандаваў беларускія песні і танцы, драматургічныя творы беларускіх пісьменнікаў. Широка быў распаўсюджаны лялечны тэатр “Батлейка”. У выяўленчым мастацтве ўсталяваўся рэалізм. Широка распаўсюджаны быў пейзаж, партрэт і бытавы жанр.

Найбольш вядомымі мастакамі былі: Жукоўскі, Альперовіч.

2. Развіццё міжнародных сувязей Беларусі (80—90-ыя гг. XX ст.).

1. Дэмакратызацыя грамадзянскага жыцця.

Пераўтварэнні ў эканоміцы, сацыяльнай сферы, якія адбыліся ў другой палове 80-х гадоў прывялі да:

а) да ўсталявання новага палітычнага мыслення ў сферы міжнародных адносін;

б) прызнання рашаючай ролі агульначалавечых каштоўнасцей.

У гэтай сувязі больш спрыяльныя ўмовы складаліся і для пленнай дзейнасці ў ААН Беларусі, тым больш што ўнутры Саветаў Саюза складваліся спрыяльныя ўмовы для пашырэння міжнароднай дзейнасці рэспублік Саюза. У апошнія гады Беларусь выступала таксама ў ліку сааўтараў па рэзалюцыях аб разбраенні, умацаванні мер даверу, праве народаў на жыццё ва

ўмовах міру, а гэта прыводзіла да росту аўтарытэту рэспублікі на міжнароднай арэне.

2. Перабудова гандлёва-эканамічных сувязей.

а) Рэспубліка з'яўляецца ўдзельнікам міжнароднага руху пярэдніх гарадоў з розных краін свету.

б) Новы характар набылі гандлёва-эканамічныя сувязі рэспублікі з замежнымі краінамі.

в) Ствараюцца сумесныя прадпрыемствы з замежнымі фірмамі Белвест, Саламандр.

г) Каля 100 прадпрыемстваў і аб'яднанняў рэспублікі ўстанавілі прамыя вытворчыя і навукова-тэхнічныя сувязі з замежнымі партнёрамі: БелаўтаМАЗ, Мінскі трактарны завод, "Атлант".

Рэспубліка падтрымлівае сувязі з замежнымі краінамі ў галіне навукі, культуры:

1. Каля 30 інстытутаў Акадэміі навук Беларусі.

2. Звыш 90 навучальных устаноў розных краін ажыццявілі за тыя гады сумесную распрацоўку больш за 70 навуковых праблем і асобных тэм па розных галінах ведаў. Таксама служылі духоўнаму ўзаемаўзбагачэнню народа дні нацыянальнай культуры, абмены мастацкімі самадзейнымі калектывамі, выстаўкамі, кінафільмамі.

3. Беларусь — раўнапраўны член сусветнага супольніцтва.

а) Рэспубліка Беларусь на момант кастрычніка 1992 г. была прызнана больш, чым 100 дзяржавамі свету.

б) Ядзерная зброя поўнасю вывезена за яе межы, а праз 7 гадоў спыніцца вываз і зброі стратэгічнага прызначэння.

в) Удзяляецца ўвага развіццю двухбаковых эканамічных адносін з еўрапейскімі дзяржавамі.

г) Важнае месца ў знешнепалітычнай дзейнасці рэспублікі на сучасным этапе займае міратворчае пасрэдніцтва ў вырашэнні канфліктных сітуацый, абарона правоў чалавека.

Білет 21.

1. Беларусь ва ўмовах германскай акупацыі. Абвяшчэнне БНР.

На акупіраванай немцамі тэрыторыі Беларусі панавала ваенная адміністрацыя на чале з нямецкім генералам. Яна забя-

раняла бальшавіцкую партыю і тыя грамадскія арганізацыі, якія падтрымлівалі яе.

Аднак была дапусціма дзейнасць беларускіх нацыянальна-дэмакратычных і кадэцкіх партый. З дапамогай немцаў былі адноўлены: Саюз зямельных уласнікаў і органы мясцовага кіравання (земствы, Гарадскія Думы). Акупанты перадалі фабрыкі і заводы іх былым уладальнікам (памешчыкам і капіталістам). У выніку чаго ўзрасла працягласць рабочага дня, зменшылася зароботная плата. Памешчыкам вярталіся іх былыя зямельныя ўладанні. Адноўлена была прыватная ўласнасць на зямлю. Нямецкія ўлады зачынілі многія прадпрыемствы. А прамысловае абсталяванне і сыравіну адпраўлялі ў Германію. Сяляне абкладаліся вялікімі харчовымі падаткамі і не маглі без дазволу прадаць лішкі сваіх прадуктаў. Хлеб, мяса, фураж адпраўляліся на патрэбы нямецкай арміі. Збоку акупантаў парушалася міжнароднае права (наладжваліся аблавы на людзей, іх вывозілі ў Германію, адпраўлялі ў канцлагеры, а хто пачынаў выступаць – расстрэльвалі). На тых тэрыторыях, дзе дзейнічалі партызанскія атрады, акупанты праводзілі карныя аперацыі (спальвалі вёскі, здекваліся з жанчын, дзяцей, старых).

Аднак палітыка акупантаў адразу сутыкнулася з супраціўленнем насельніцтва. Сяляне падымаліся на паўстанні. Вясной 1918 г. яны адбыліся ў Слуцкім, Лепінскім, Мінскім, Гомельскім раёнах.

Абвяшчэнне БНР.

Мірныя перагаворы ў Брэсце, на якія не дапусцілі беларускую дэлегацыю, былі сарваны Троцкім. Германскае камандванне аддало загад аб наступленні. Ва ўмовах развалу фронту Аблвыканкам і Савет народных камісараў (СНК) не здолелі арганізаваць абарону беларускага краю ад фашысцкіх акупантаў. Яны ўцяклі з Мінску 19 лютага 1918 года. Уладу ў свае рукі ўзяў Выканкам Усебеларускага з'езда. 9 сакавіка 1918 г. Выканкам Усебеларускага з'езда прыняў другую ўстаўную грамату, у якой абвясціў Беларусь Народнай Рэспублікай (БНР). Выканкам быў перайменаваны ў Раду БНР, прэзідыум у якой ўзначальваў прадстаўнік БСГ — Я. Серада. Заканадаўчым органам абвешчаўся Народны Сакратарыят, які быў назначаны Радай і адказны перад ёй. Граматай аб'яўляліся дэмакратычныя прававыя свабоды, адмена прыватнай уласнасці на зямлю, бясплатная перадача зямлі

сялянам. Граматы паказалі, што Рада БНР узяла курс на ўсталяванне ў Беларусі дэмакратычных асноў грамадскага ладу.

2. Культура Беларусі на сучасным этапе.

Сцвярджэнне галоснасці ў грамадскім і культурным жыцці.

Дэмакратызацыя грамадска-палітычнага жыцця ў рэспубліцы ў другой палове 80-х гадоў азначала пачатак новага этапу ў развіцці яе культуры.

Вызначальную ролю ў гэтым адыграла галоснасць, якая прабудзіла грамадства ад скаванасці і страху.

Шмат зрабілі для ўкаранення дэмакратызацыі Гарбачоў, Якаўлеў.

Галоўная роля ў разгортванні шырокай галоснасці на Беларусі належала сродкам масавай інфармацыі: друк, радыё, тэлебачанне.

Праўдзівая, поўная, усебаковая і аб'ектыўная інфармацыя стала рашучым крокам у актывізацыі грамадскага жыцця. Незалежнасць друку прывяла да размежавання розных перыядычных выданняў.

Найбольш радыкальную пазіцыю заняла рэдкалегія газеты "Літаратура і мастацтва", "Народная газета", "Знамя юнасці". Але некаторыя перыядычныя выданні захавалі поўнасцю старыя пазіцыі "Советская Белорусия", абласныя газеты і інш.

Многія газеты перайшлі ў падпарадкаванне Савета Міністраў Беларусі, які вылучае сродкі для іх фінансавай падтрымкі. Незалежнасць друку, як і ўлады, аказалася пад вялікім сумленнем.

Беларускае культурнае адраджэнне.

Галоўнай мэтай ў культурна-нацыянальным адраджэнні Беларусі з'яўляецца вяртанне народу яго роднай мовы. Быў прыняты закон аб мовах, які ўстанавіў, што дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова. Быў прыняты закон аб адукацыі.

У 1988 г. у рускамоўных школах рэспублікі навучалася 86% усяго школьнага кантынгенту і толькі 14% у беларускамоўных. На рускай мове вялося выкладанне ў ВУЗ.

У чэрвені 1991 г. прыняты *закон аб культуры*, які накіраваны:

а) на рэалізацыю сувярэнных правоў рэспублікі ў галіне культуры;

б) на ажыццяўленне прынцыпу ідэалагічнай і палітычнай незалежнасці ад грамадска-палітычных структур.

Аднаўленчыя працэсы ў беларускай літаратуры.

Кожны пісьменнік па-свойму бачыць шлях да адраджэння беларускай літаратуры, або лічыць гэта наогул непатрэбным.

Многія пытанні гістарычнага мінулага беларускага народа, якія падымаюцца ў беларускай літаратуры апошніх гадоў, набылі грамадска-палітычны характар.

Па-новаму разглядаецца ў беларускай вясковай літаратуры праблема бацькоў і дзяцей: Грахоўскі "А маці не спіць", Пташнікаў "Алімпіяда".

Сучаснаму культурнаму адраджэнню Беларусі ў значнай меры спрыяе вяртанне незаслужана забытых або забароненных твораў і імёнаў дзеячаў культуры: Мікуліч, Грахоўскі, Бачыла, Званак. Адноўлены ў памяці народа іменны выдатных беларускіх вучоных-гісторыкаў: Ігнатаўскага «Кароткі нарыс гісторыі Беларусі», В. Ластоўскага «Кароткая гісторыя Беларусі».

Асноўныя даты:

100 — 400 тыс. гг. т. н.

100 — 40 тыс. гг. т. н. —

III тыс. да н. э.

II — пач. I тыс. да н. э.

700 — 600-я гг. да н. э.

VIII — X стст.

862 г.

980 г.

980 г.

988 г.

1009 г.

1054 гг.

50-ыя гг. XI ст.

1044 — 1101 гг.

1067 г.

Каля 1104 г.— 23 мая 1167 г.

Пач. XVI ст.

Каля 1130 — каля 1182 гг.

Перш. пал. XII ст.

1152 — 1162 гг.

1199 г.

Друг. пал. XII ст.

пранікненне першага чалавека на тэрыторыю Беларусі.
каменны век.

бронзавы век.

жалезны век.

аб'яднанні ўсходніх славян (на тэрыторыі Беларусі крывічоў-палачан, дрыгавічоў, радзімічаў).

першыя летапісныя звесткі пра г. Полацк. Пачатак беларускай дзяржаўнасці.

першае летапіснае паведамленне пра самастойныя дзяржавы на тэрыторыі Беларусі — Полацкую зямлю і Тураўскае княства.

захоп Полацка наўгародскім князем Уладзімірам Святаславічам.

прыняцце хрысціянства ў Кіеўскай Русі.

першае ўпамінанне Літвы ў заходніх крыніцах.

канчатковы падзел хрысціянскай царквы на каталіцкую і праваслаўную. будаўніцтва ў Полацку Сафійскага сабора.

княжанне ў Полацку Усяслава Брачыславіча (Чарадзея).

бітва на р. Няміга паміж войскамі паўднёва-рускіх князёў Яраславічаў і Полацкага князя Усяслава Брачыславіча.

жыццё і дзейнасць Ефрасінні Полацкай.

утварэнне Гародзенскага княства.

жыццё і творчасць Кірылы Тураўскага. заснаванне ў Бельчыцах (каля Полацка) Барысаглебскага манастыра.

будаўніцтва ў Полацку Спаса-Ефрасіннеўскага храма.

утварэнне Галіцка-Валынскага княства, у склад якога ў XIII ст. уваходзілі паўднёва-заходнія землі Беларусі. будаўніцтва ў Гародні Барысаглебс

1203 — 1216 гг.	кай (Каложскай) царквы. барацьба полацкага князя Уладзіміра супраць нямецкіх рыцараў.
1206 — 1208 гг.	барацьба кукенойскага князя Вячкі супраць крыжакоў.
1230-ыя — 1263 гг.	княжанне Міндоўга ў беларуска-літоўскай дзяржаве.
1237 — 1241 гг. 15 ліпеня 1240 г.	нашэсце мангола-татараў на Русь. перамога войск наўгародскага князя Аляксандра Неўскага над шведскім войскам на р. Нява.
1242 г.	перамога войск наўгародскага князя Аляксандра Неўскага над нямецкімі крыжакамі на Чудскім возеры.
1264 — 1267 гг.	княжанне ў Вялікім княстве Літоўскім Войшалка.
1270 — 1282 гг.	княжанне ў Вялікім княстве Літоўскім Трайдзеня.
1293 — 1316 гг.	княжанне ў Вялікім Княстве Літоўскім Віцця.
1316 — 1341 гг.	княжанне ў Вялікім княстве Літоўскім Гедыміна.
1320 г.	уваходжанне Віцебскага княства ў склад Вялікага княства Літоўскага.
1345 — 1377 гг.	княжанне ў ВКЛ Альгерда.
1377 — 1392 гг.	княжанне ў ВКЛ Ягайлы.
8 верасня 1380 г.	Кулікоўская бітва.
14 жніўня 1385 г.	Крэўская ўнія — дагавор аб саюзе ВКЛ і Польскага каралеўства.
1386 г.	выбранне вялікага князя Літоўскага Ягайлы польскім каралём.
1389 — 1392 гг.	барацьба князя Вітаўта супраць Крэўскай уніі і князя Ягайлы.
5 жніўня 1392 г.	Востраўскае пагаджэнне паміж Ягайлам і Вітаўтам аб падзеле ўлады.
1392 — 1430 гг.	княжанне ў ВКЛ Вітаўта.
18 студзеня — 11 сакавіка 1401 г.	Віленска-Радамская ўнія — дзяржаўна-палітычны саюз ВКЛ і Польскага каралеўства.
1409 — 1411 гг.	«Вялікая вайна» — вайна Польскага каралеўства і ВКЛ супраць Тэўтонскага ордэна.
15 ліпеня 1410 г.	Грунвальдская бітва.
1413 г.	Гарадзельская ўнія — саюз ВКЛ і Польскага каралеўства.

1430 — 1432 гг.

1440 — 1492 гг.

29 лютага 1468 г.

Каля 1470 г. — каля 1533 г.

Каля 1490 г. — каля 1551 г.

1500 — 1503 гг.

1506 — 1548 гг.

1529 г.

1530 — 1539 гг.

Каля 1540 г. — каля 1600 г.

1557 — 1633 гг.

1558 — 1583 гг.

1 ліпеня 1569 г.

1572 — 1630 гг.

1629 — 1680 гг.

1700 — 1721 гг.

1772 г.

1793 г.

24 сакавіка —

16 лістапада 1794 г.

1795 г.

1807 — 1884 гг.

24 чэрвеня 1812 г.

1 ліпеня 1812 г.

26 — 28 лістапада 1812 г.

1830 — 1831 гг.

1838 — 1864 гг.

1840 — 1900 гг.

19 лютага 1861 г.

Студзень 1863 — 1864 г.

15 ліпеня 1876 г. —

17 лютага 1916 г.

7 ліпеня 1882 г. —

28 чэрвеня 1942 г.

3 лістапада 1882 г. —

13 жніўня 1956 г.

9 снежань 1891 г. —

25 мая 1917 г.

княжанне ў ВКЛ Жыгімонта Кейсту-
тавіча.

княжанне ў ВКЛ Казіміра VI.

выданне судзебніка Казіміра IV.

жыццё і дзейнасць М. Гусоўскага.

жыццё і дзейнасць Ф. Скарыны.

вайна паміж Вялікім княствам Мас-
коўскім і ВКЛ.

княжанне ў ВКЛ Жыгімонта I Старога.

зацвярджэнне Статута ВКЛ.

жыццё і дзейнасць С. Буднага.

жыццё і дзейнасць В.М. Цяпінскага.

жыццё і дзейнасць Л. Сапегі.

Лівонская вайна.

Люблінская ўнія.

жыццё і дзейнасць М. Сматрыцкага.

жыццё і творчасць Сімяона Полацкага.

Паўночная вайна.

першы падзел Рэчы Паспалітай.

другі падзел Рэчы Паспалітай.

паўстанне Т. Касцюшкі.

трэці падзел Рэчы Паспалітай.

жыццё і творчасць В. І. Дуніна-

Марцінкевіча.

пачатак вайны Расіі супраць нашэсця
Напалеона I.

утварэнне Часовага ўрада ВКЛ.

разгром французскіх войск на р. Бе-
разіна.

Шляхецкае паўстанне ў Польшчы, на
Беларусі і ў Літве.

жыццё і дзейнасць К. Каліноўскага.

жыццё і творчасць Ф. Багушэвіча.

Маніфест аб адмене прыгоннага права.

паўстанне ў Польшчы, на Беларусі і ў
Літве.

жыццё і творчасць Цёткі.

жыццё і творчасць Янкі Купалы.

жыццё і творчасць Я. Коласа.

жыццё і творчасць М. Багдановіча.

Верасень 1897 г.
1 — 3 сакавіка 1898 г.
Кан. 1901 г. — пач. 1902 г.

Снежань 1902 г.

9 студзеня 1905 г.
6 жніўня 1905 г.

Кастрычнік 1905 г.

18 кастрычніка 1905 г.
Лістапад 1905 г.

27 красавіка —
8 ліпеня 1906 г.
Верасень 1906 г. —
студзень 1907 г.
10 лістапада 1906 г. —
1 жніўня 1915 г.

20 лютага —
2 чэрвеня 1907 г.
3 чэрвеня 1907 г.
жаўны пераварот.
1 лістапада 1907 —
6 чэрвеня 1912 г.
15 лістапада —
25 снежня 1912 г.
14, 19 ліпеня 1914 г.

Жнівень — кастрычнік 1915 г.

27 лютага 1917 г.

Сакавік 1917 г.

25 — 30 жніўня 1917 г.
25 кастрычніка 1917 г.

3 сакавіка 1918 г.
9 сакавіка 1918 г.
1 студзеня 1919 г.
31 ліпеня 1920 г.

утварэнне Бунда.
I з'езд РСДРП у Менску.
утварэнне партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў (эсэраў).
утварэнне Беларускай Сацыялістычнай Грамады (БСГ).
«Крываяя нядзеля» ў Пецярбургу.
падпісанне Маніфеста аб увядзенні ў Расіі «законадарадчай Дзяржаўнай думы».
утварэнне буржуазнай Канстытуцыйна-дэмакратычнай партыі (кадэтаў).
Курлаўскі расстрэл ў Мінску.
узнікненне буржуазнай партыі «Саюз 17 кастрычніка» (акцябрысты).
дзейнасць I Дзяржаўнай Думы.

выданне першай легальнай беларускай газеты «Наша доля»,
выданне газеты «Наша ніва».

дзейнасць II Дзяржаўнай Думы.

ропуск II Дзяржаўнай Думы, дзяр-

дзейнасць III Дзяржаўнай Думы.

дзейнасць IV Дзяржаўнай Думы.

аб'яўленне Германіяй і Аўстра-Венгрыяй вайны Расіі.

акупацыя войскамі Германіі тэрыторыі Беларусі.

перамога Лютаўскай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў Расіі.

адраджэнне Беларускай Сацыялістычнай Грамады.

Карнілаўскі мяцеж.

узброенае паўстанне ў Петраградзе пад кіраўніцтвам бальшавікоў.

Брэст-Літоўскі мірны дагавор.

утварэнне БНР.

абвяшчэнне Беларускай ССР.

прыняцце «Дэкларацыі аб абвяшчэнні незалежнасці БССР».

18 сакавіка 1921 г.
11 ліпеня 1921 г.
1924 г. — кан. 20-х гг.

13 кастрычніка 1928 г.
25 мая 1933 г.

23 жніўня 1939 г.

1 верасня 1939 г.
17 верасня 1939 г.

22 чэрвеня 1941 г.
26 чэрвеня 1941 г.

26 чэрвеня 1941 г.

27 чэрвеня —
15 ліпеня 1941 г.
28 чэрвеня 1941 г.
Чэрвень 1941 г —
3 ліпеня 1944 г.
3 — 26 ліпеня 1941 г.
Пач. ліпеня 1941 г.

14 ліпеня 1941 г.

19 жніўня 1941 г.
22 кастрычніка 1941 г.

10 лютага —
3 жніўня —
сяр. верасня 1943 г.
19 верасня —
пач. лістапада 1943 г.
29 верасня 1943 г.

20 чэрвеня — ліпень 1944 г.
3 ліпеня 1944 г.

Рыжскі мірны дагавор.
адкрыццё БДУ.
ажыццяўленне палітыкі беларусізацыі ў БССР.

утварэнне Акадэміі Навук БССР.
адкрыццё ў Мінску Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета.
дагавор аб ненападзе паміж СССР і Германіяй.

пачатак Другой Сусветнай вайны.
уваход Заходняй Беларусі ў склад БССР.

пачатак Вялікай Айчыннай вайны.
подзвіг экіпажа капітана. М. Ф. Гас-тэлы.

стварэнне пінскага партызанскага атрада «Камарова» пад камандаваннем В. З. Каржа.
абарона г. Полацка.

захоп г. Мінска.
дзеяснасць Мінскага патрыятычна-га падполля.

абарона г. Магілёва.
стварэнне партызанскага атрада «Чырвоны кастрычнік» пад кіраўніцтвам Ч. П. Бумажкова і Ф. І. Паўлоўскага.

пачатак баявых дзеянняў партызанскага атрада М. П. Шмырова.
акупацыя г. Гомеля.

стварэнне на акупаванай тэрыторыі Беларусі «Беларускай народнай самапомачы».

існаванне Віцебскіх (Суражскіх) «варот». першы этап «Рэйкавай вайны».

другі этап «Рэйкавай вайны».

знішчэнне пінскім падпольшчыкам генеральнага камісара Беларусі В. Кубэ.

трэці этап «Рэйкавай вайны». вызваленне войскамі 3-га і 1-га Беларускіх франтоў г. Мінска.

27 красавіка 1945 г.

9 мая 1945 г.

26 красавіка 1986 г.

26 студзеня 1990 г.

27 ліпеня 1990 г.

8 снежня 1991 г.

10 ліпеня 1994 г.

30 жніўня 1954г.

прыняцце БССР у склад членаў-заснавальнікаў ААН.

канец Вялікай Айчынай вайны аварыя на Чарнобыльскай АЭС.

Вярхоўны Савет Беларусі прыняў Закон «Аб мовах ў Беларускай ССР»

Вярхоўны Савет БССР прыняў «Дэкларацыю аб дзяржаўным суверенітэце Беларускай ССР».

Беларусь, Расія і Украіна падпісалі Пагаджэнне Незалежных Дзяржаў аб стварэнні Садружнасці (СНД).

Быў выбраны Першы Прэзідэнт РБ А. Р. Лукашэнка.

Нарадзіўся Першы Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнка.

Даведачнае выданне

**Адказы на пытанні
(білеты па гісторыі Беларусі)**

*Арганізатар праекта Кашчэева Марыя Мікалаеўна
Гл. рэдактар Кудзелька Людміла Сяргееўна*

Здадзена ў набор 4.11.97. Падпісана да друку 28.11.97.
Фармат 84x108 1/32. Папера газетная. Афсетны друк.
Тыраж 30 000 асобнікаў. Ум. выд. арк. 3,64
Ум. друк. арк. 2,5. Заказ 260.

Надрукавана з гатовых дыяпазітываў у друкарне
ІП "Рісорг". ЛП № 161.

220141, г. Мінск, вул. Жодзінская, 18.

Да гэтага выдання
і прапануем кнігі,
які рыхтаваны і рыхтуюцца
ў нашым выдавецтве:

**55 САЧЫНЕННЯЎ
ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ**

◆
**50 НОВЫХ САЧЫНЕННЯЎ
ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ**

◆
**100 НОВЫХ САЧЫНЕННЯЎ
ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ**

◆
**ЯК ПРАВІЛЬНА ПІСАЦЬ
САЧЫНЕННІ**

◆
**ТЭМАТЫЧНЫ
ДАВЕДНІК-ДАПАМОЖНІК
ДЛЯ НАСТАЎНІКАЎ
БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ
(V-XI КЛАСЫ) І ВНУ**

Тэлефоны для аптových пакупнікоў
(017) 213 - 11 - 01
(017) 213 - 11 - 02